

Л Я Н
ОКРУГОВОГО МІСТА
Вінниці.

МІРИЛО: 1:10,500

Видання Кабінета вивчення Поділля
Він. Філії Всенародної Бібліотеки України
зри Український Академії Наук

У Вінниці, 1968

ВУЛИЦІ
з історії декомунізації
ВІННИЦІ

Територія
Вінницької Округової Лікарні
для психічно хворих

Лікарня

Подільська агенція регіонального розвитку
Вінницьке історичне товариство

Вулиці Вінниці: з історії декомунізації

Довідник

Вінниця
2016

УДК 94:323(477.44) «1989–2016»
ББК 63.3(4Укр–4Він)64-3
К 25

Автор Карова Тетяна, доктор історичних наук, доцент

Видано в рамках проекту «Вулиці Вінниці: створення інформаційного сайту та тематичного довідника» (керівник – О. Федоришен), реалізованого ГО «Подільська агенція регіонального розвитку» та ГО «Вінницьке історичне товариство» за підтримки Вінницької міської ради.

К 25 Карова Т. Вулиці Вінниці: з історії декомунізації : довідник. –
Вінниця: Віндрук, 2016. – 64 с., іл. – (Б-ка Вінниц. іст. т-ва).

У ISBN 978-617-7295-06-7

У книзі пропонується перше узагальнення результатів декомунізаційного процесу у Вінниці 2015–2016 рр., інформація про першу, «національно-демократичну», хвилю перейменувань у місті 1989–1996 рр., а також загальний нарис з історії перейменувань міських вулиць XIX–XX ст. Аналітична інформація доповнюється списками «декомунізованих» вулиць, починаючи з 1989 р. Завдяки архівним пошукам відновлено історію їхніх попередніх назв.

Видання призначено не лише для популяризації нових топонімів серед населення Вінниці, а й для тих, хто цікавиться історією міста.

ISBN 978-617-7295-06-7

УДК 94:323(477.44) «1989–2016»
ББК 63.3(4Укр–4Він)64-3

Подільська
Агенція
Регіонального
Розвитку

ВІННИЦЬКА
МІСЬКА РАДА

ВІННИЦЬКЕ
ІСТОРИЧНЕ
ТОВАРИСТВО

© Карова Т.
© Подільська агенція регіонального розвитку
© Вінницьке історичне товариство

ВІД АВТОРА

Упродовж 2016 р. у Вінниці докладалося чимало зусиль для популяризації нових міських топонімів. Здається, перша хвиля обговорень та первинного інтересу вже минула. Пропоноване видання призначене радше для перших узагальнень і глибшого аналізу власне «декомунізаційного» процесу у місті, тому його відкриває стаття, що підсумовує зроблене, причому не лише за останній, а й у попередні роки. Уже звичний список перейменувань 2015 – 2016 рр. доповнено списком 1989 – 1996 рр. з розкриттям історії цих топонімів. Місто розглянуто за станом на травень 2015 р., тобто до встановлення нових меж Вінниці та Вінницького району.

Перейменування топонімів подано у зворотному напрямку: від сучасних назв до колишніх. Дата у дужках засвідчує виявлену інформацію про найменування, перейменування або першу згадку. Дати повоєнного періоду встановлено за рішеннями міськвиконкому або міської ради. Іноді вони можуть розходитися з інформацією учасників подій, оскільки реальне планування та забудова, як правило, починалися раніше, ніж люди отримували конкретні адреси. Додавання прийменників *до* або *між* підкреслює можливу хронологію подій, стосовно яких архівних відомостей не виявлено. У таких випадках використано евристичний аналіз, польові розвідки (опитування місцевого населення) та відомості про склад територіальних виборчих округів по виборах народних, обласних або міських депутатів. Особливо складною є ситуація з міськими топонімами останнього передвоєнного десятиріччя, оскільки архівні матеріали були спалені у 1941 р., тому відновити датування появи топонімів за рішеннями міськвиконкому не можливо. Труднощі

додало також те, що Вінниця поступово розширювалася, до складу міських територій потрапляли топоніми, що вже мали назви, і час їхнього походження складно встановити через брак документів з колишніх сілрад.

Дореволюційні топоніми, особливо Старого міста, складно локалізувати через плутану вуличну мережу, де лінії вулиць не були сталими, з часом могли навіть змінювати напрямок.

Замість післямови поданий загальний нарис з історії перейменувань топонімів Вінниці упродовж XIX–XX ст.

Ця книга значною мірою є результатом спільної діяльності з колегами — істориками, членами робочої групи з питань заборони використання комуністичної та націонал-соціалістичної (нацистської) символіки на території Вінниці при Вінницькій міській раді Катериною Висоцькою, Сергієм Калитком, Ольгою Коляструк, Юрієм Легуном та Олександром Федоришеним. Особливі слова подяки Юрію Легуну за надану для друку копію плану Вінниці 1811 р., що зберігається у Російському державному історичному архіві.

Кароєва Тетяна

З ІСТОРІЇ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ВІННИЦІ

У незалежній Україні уже виросло нове покоління, яке до недавнього часу продовжувало стикатися з радянськими і комуністичними комеморативними практиками, зокрема з топонімічною системою і монументальними пам'ятками, які продукували образи минулого. А країна змінювалася. Старі орієнтири і стереотипи гальмували зміну встановленого порядку на нові починання. Попри безумовну потребу історичної тяглості, в нових політичних і соціальних обставинах для поступального руху потрібні були нові практики реагування на сьогодення, нова колективна пам'ять. Декомунізація публічного простору була одним з найнагальніших завдань суспільства. У 2015 р., хоч і з запізненням, цей процес був розпочатий на державному рівні. Насамперед він торкнувся топонімічної системи — найзручнішого інструмента колективного вироблення минувшини, котрий дає при цьому можливість висловлення різних поглядів у політичній, культурній, мовній та релігійній площинах на місцевому і державному рівнях.

Вінниця уже мала такий досвід у 1989 – 1996 рр. У тодішній Україні стратегія щодо комуністичних комеморативних практик варіювалася від усунення (західні регіони) до збереження (східні регіони). У Центральній Україні цей процес був надзвичайно селективний. Враховуючи те, що для значної частини населення головним мотивом виходу з СРСР було досягнення економічної самостійності, проблеми гуманітарної сфери опинилися на маргінесі інтересів. У політичному просторі 1990-х рр. домінували колишні представники радянської номенклатури та «червоні директори». Перемога на виборах 1994 р. Леоніда

Кучми легалізувала замовчування конфліктних періодів і постатей минулого.

Водночас населенню Вінницької області, зокрема Вінниці, притаманні були певні «національно-демократичні» настрої, не випадково на тих виборах в області підтримку отримав Леонід Кравчук. Визначаючи ті настрої «національно-демократичними», йдеться скоріше про певне культивування національної історії та культури. Поняття «декомунізація» тоді не використовувалося широким загалом, хоча вінницька практика продемонструвала певне бажання усунути з міського простору згадки про комунізм, виключаючи з публічного простору вулицю *Комуністичну*, проспект *Ленінського Комсомолу*, прізвища окремих постатей: *Семена Будьонного*, *Климентя Ворошилова*, *Андрія Жданова*, *Станіслава Косіора*, *Карла Лібкнехта*, *Рози Люксембург*, *Клари Цеткін*, але в цілому вона не руйнувала радянську і комуністичну топонімічну систему.

У 1992 р. було демонтовано пам'ятник В.І. Леніну на центральній площі, яка з того ж року почала називатися майданом Незалежності. Фактично це був перший випадок зникнення пам'ятки історії та монументального мистецтва з міського ландшафту, адже до революції 1917 р. у повітій Вінниці не було жодного пам'ятника, під час нацистської окупації два наявних об'єкти залишилися на місцях, постраждали лише написи. Пам'ятник Й.В. Сталіну «зник» якимось тихо, оскільки стояв на периферії міста, біля заводоуправління хімзаводу, і був художньо й монументально не презентабельним.

Хвиля перейменувань тривала від 1989 р. до 1996 р., коли на карті міста з'явилася вул. Соборна. Цю подію вважаємо останнім знаковим проявом тодішньої декомунізаційної політики у місті, втім її треба радше оцінювати з інших позицій. До 5-ї річниці Незалежності України, на тлі відсутності соціально-економічних успіхів, міській владі потрібне було іміджеве рішення. Ним і стало перейменування вулиці Леніна на Соборну. Така назва влаштувала

представників різних ідеологічних поглядів, тому доволі швидко прижилася.

З подальшим посиленням соціально-економічних труднощів гуманітарні проблеми остаточно відійшли на задній план, тим більше у певної частини населення зростали ностальгійні настрої щодо радянського минулого. Тим часом зросло нове покоління, яке відчувало потребу у змінах, зокрема й гуманітарних, ці настрої вивели людей на вулицю 2013 – 2014 рр. Подальші події призвели у 2015 р. до прийняття низки «декомунізаційних» законів, за якими, зокрема потрібно було прибрати з публічного простору символи комуністичного минулого.

Створення робочої групи. При Вінницькій міській раді було створено робочу групу з питань заборони використання комуністичної та націонал-соціалістичної (нацистської) символіки на території Вінниці. Її завданням було виявлення знаків і символів у публічному міському просторі, що містили комуністичну символіку, розробка пропозицій щодо зміни міських топонімів, що містили символіку комуністичного тоталітарного режиму.

Перше організаційне засідання робочої групи відбулося 25 червня 2015 р. Законодавством передбачалося завершення «декомунізаційних заходів» до 21 листопада 2015 р., проте у місті вони тривали до 29 квітня 2016 р., коли міські депутати ухвалили рішення щодо об'єктів, які викликали особливо гострі дискусії.

Ядро робочої групи склали історики: доктор історичних наук, директор Державного архіву Вінницької області Юрій Легун; доктор історичних наук, завідувач кафедри філософії, соціально-політичних дисциплін та етнології Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського Ольга Коляструк; кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних дисциплін та етнології Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського Тетяна Кароєва; кандидат історичних наук, член обласної

редакційної колегії «Реабілітовані історією. Вінницька область» Сергій Калитко; директор Вінницького обласного краєзнавчого музею Катерина Висоцька та керівник ГО «Спільнота "Історія Вінниці"» Олександр Федоришен. Крім них, до складу робочої групи увійшли депутати міської ради Наталя Косміна, Степан Бессолов, Антоніна Івашук, Анатолій Ворона, Олександр Дан; голова Асоціації органів самоорганізації населення м. Вінниці Наталія Панчук; головний архітектор міста Олександр Рекута та начальник Вінницького БТІ Діна Нагірняк. Головою робочої групи було призначено заступника міського голови Андрія Реву.

Історики прагнули свідомо підійти до практики перейменувань вулиць, щоб не повторювати пам'ятні церемонії попереднього ладу. Деконструкція, на їхній погляд, мала стати продуктивною. Міська топоніміка мала обслуговувати потреби саме місцевої громади, а вже потім орієнтуватися на загальнодержавний контекст.

Алгоритм ухвалення рішень робочою групою (погляд істориків). Історики зголосилися працювати додатково. Вони збиралися окремо для попередніх дискусій і, лише узгодивши свою позицію, виходили зі спільними пропозиціями для обговорення з іншими членами робочої групи. Чи були суперечки між істориками? Були. Адже шість осіб, представники різних поколінь, зі своїми поглядами, світоглядними уявленнями, врешті-решт, власними історичними симпатіями не могли не сперечатися один з одним. Проте на засіданнях робочої групи, зазвичай, озвучувалася єдина позиція за кількома виключеннями, коли уже члени робочої групи включалися в активне обговорення конкретної ситуації.

Поточні рішення робочої групи оприлюднювалися через ЗМІ та інтернет-ресурси. Для спрощення контактів з вінничанами було створено електронну пошту за адресою: vindecomun@gmail.com, куди можна було надсилати пропозиції, коментарі та зауваження. Усього на електронну адресу звернулися понад 400 дописувачів. На поштову адресу міської ради надійшло понад 70 звернень. Серед конструктивних

листів варто згадати 27 комплексних пропозицій, зокрема від історика, краєзнавця Андрія Баніта (близько 50 назв), журналіста Олександра Дмитрука (близько 60 назв). Деякі вулиці, особливо центральні, постійно знаходилися під прицілом вінницької громадськості, тому для кожної, врешті-решт, набралось від 3 до 5 варіантів назв.

Після другого засідання, у середині липні 2015 р., відбулася прес-конференція, на якій істориками було оприлюднено попередній список вулиць, що мали бути перейменовані, і прокоментовано появу кожної позиції у цьому переліку.

У середині серпня був надрукований список пропозицій з новими назвами топонімів та список об'єктів, що підлягають демонтажу. Процес ухвалення рішень дещо уповільнився через осінні вибори у Верховну Раду України та місцеві Ради, і упродовж трьох місяців городяни мали можливість обговорити пропозиції, ще раз запропонувавши своє бачення. Перші громадські слухання було проведено лише 4 грудня, а рішення міськими депутатами ухвалювалося уже 25 грудня 2015 р., проте рішення щодо низки топонімів (6 назв) було відкладено, і другі громадські слухання уже проводилися 7 квітня. Остаточне рішення щодо решти топонімів та об'єктів, що підлягають демонтажу, було ухвалено 29 квітня 2016 р.

Наукові засади роботи групи істориків. Історики усвідомлювали, що за браком часу у громадських активістів радянська схема «спочатку нищити, а потім будувати» може автоматично актуалізуватися і перенестися на будівництво українськості через декомунізацію. Вони також розуміли, що багатьом може здатися, що простим «вирізанням» небажаних фрагментів минулого можна змінити суспільство. Водночас обговорювалося, що у частини населення внаслідок миттєвого зникнення шару історії з середовища, в якому пройшло майже все життя людей, можуть виникнути думки про непотрібність/безплідність їхнього життя. Історики міркували, що збереження у назвах топонімів

відповідних асоціацій сприятиме збереженню пам'яті про ці події, і це має позитивні риси: тяглість історії для індивідуальної пам'яті, свідчення про особисту присутність в історії: «ця епоха — це моє життя». У такий спосіб ніби легалізується (підтверджується існування) буття конкретної людини. Перекреслення елементів минулого, ніби позбавляє сенсу, перекреслює усе життя певних поколінь. Старі уподобання та симпатії могли допомогти сприйняти нову назву, щоб мінімізувати ускладнення нової повсякденної практики. Тому члени групи прагнули максимально використати старі комеморативні практики у нових реаліях (наприклад, пропонуючи вулицю Червоноармійську йменувати Стрілецькою, Піонерську — Пластовою). Водночас враховувалися ймовірні складнощі орієнтації у місті. Так, вимушені були відмовитися від вшанування постаті Юрія Немирича, оскільки його прізвище надто нагадувало топонім «Немирівське шосе», що ускладнило би роботу певних служб і гостей міста. Через звичку людей скорочувати імена в топонімах намагалися уникнути топонімів Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Андрій Первозванний тощо, проте вінничани все ж спостерігають сьогодні написи на маршрутках «А. Первозванний».

Історики поставили собі за мету прилаштувати топонімічну систему під людей, які жили або відвідували ті чи інші вулиці, водночас не полишаючи прагнення вплинути на формування пам'яті конкретної вінницької міської спільноти та оформлення політичної ідентичності.

Усвідомлюючи тиск суспільства, власного життєвого досвіду, політичної ситуації у країні історики намагалися впорядкувати свою діяльність, чітко окресливши підходи та принципи своєї діяльності. Ними було визначено такі **принципи** роботи:

- *толерантності* (передбачає повагу до різних канонів історичної пам'яті, крім обговорюваного);
- *історичної тяглості* (апелює не лише до минулого, а й до тенденцій теперішнього та завдань майбутнього);

- *просвітництва* (має сприяти формуванню діалогу/колективної пам'яті різних соціальних груп населення);
- *цілісності* з перспективою формування цілісного образу (іміджу) / бренду міста.

Для впорядкування роботи було розроблено низку маркерів щодо практики перейменування топонімів, що мали застосовуватися одночасно або послідовно, залежно від конкретної ситуації. Кожна пропозиція розглядалася з врахуванням:

- *історичності* (передбачає відновлення історичної назви, запровадження історико-урбаністичних практик);
- *комеморації* (традиційно спрямовує увагу на формування національно-державної ідентичності та культурної матриці нації, проте вінницька група апелювала до ідентичності локальної міської спільноти, не полишаючи загальнонаціональних завдань);
- *локальності* (обумовлюється особливостями регіональної (Вінниці, Брацлавщини, Поділля) природи, історії, економіки та культури);
- *конкретності* (передбачає обумовленість топоніму його конкретними місцевими (у масштабах топоніму) обставинами (географічними, біологічними, індустріальними, культурними, релігійними, персонологічними тощо);
- *актуалізації* (враховується необхідність акцентування уваги на певних подіях та особах, як правило, не національного масштабу).

Відбір об'єктів для подальшого обговорення. Хоча Вінницька міська рада, створюючи робочу групу, цілком логічно залучила до співпраці департамент архітектури, який надав членам робочої групи список з 127 топонімів, що мають бути перейменованими, група істориків, обговоривши його, запропонувала новий список, що складався з трьох частин: топоніми, які однозначно потрапляли під

дію закону — 56 назв (102 топоніма), топоніми, що мали різну інтерпретацію і потребували додаткового обговорення — 25 назв (60 топонімів); топоніми, що можна зберегти, змінивши їхнє трактування — 7 назв (15 топонімів).

У другу частину списку потрапив, наприклад, такий топонім, як вулиця Карла Маркса, який начебто не підлягав прямій дії законів про декомунізацію, проте усі асоціації, що виникали навколо нього у середнього та старшого покоління вінничан, вимагали переносу його імені у першу частину. Водночас топонім «Квітневий провулок» у населення сприймався уже як весняний, а не як провулок, названий на честь ленінських квітневих тез 1917 р., тому його взагалі виключили зі списку перейменувань. Вулицю Першотравневу, попри збереження державного свята, вирішили перейменувати, й через загальну семантику назви, й через її локалізацію у центрі міста.

У третю частину списку потрапила, наприклад, вулиця Михайла Максимовича. За попередніми опитуваннями, значна частина городян вважала, що це видатний український вчений-енциклопедист, історик і етнограф, перший ректор Київського університету, а не член Подільського губернського виконкому, який загинув у 1919 р. У цьому випадку було прийнято рішення про збереження назви топоніма, але з новим трактуванням.

Після обговорень робочою групою оприлюднено було попередній список з 74 назв (134 топонімів), що мали перейменуватися, та 7 назв (15 топонімів), що мали змінити трактування. У подальшій роботі цей список додатково коригувався.

Істориками був складений також список об'єктів, що містили комуністичну символіку.

Порядок обговорення запропонованих нових назв. Для кожного топоніма пропозиції щодо нової назви обговорювалися приблизно за наступною схемою: 1) спроба відновлення історичної назви; 2) спроба прив'язки до місцевих об'єктів цього топоніму, локальних особливостей

місцевості, людей, пов'язаних з цією місцевістю; 3) спроба продовжити логіку назв навколишніх топонімів, вибудовування асоціативного ряду; 4) апелюючи до місцевих особливостей, пошук серед імен, пов'язаних з Вінницею та Поділлям; 5) так само апелюючи до місцевих особливостей, пошук серед імен видатних українців.

Зрілі, зважені пропозиції громадських ініціативних груп пропонувалися на розгляд робочої групи. Наприклад, від мешканців вулиці Павлика Морозова надійшов лист з проханням увічнити ім'я Богдана Ступки. Ця пропозиція й обговорювалася на громадських слуханнях.

Показовою тут може бути також історія з перейменуванням вулиці Інтернаціональної, щодо якої було кілька пропозицій, основними серед яких можна вважати увічнення імен художника Натана Альтмана, уродженця міста, і Олександра Соловйова, вінницького вчителя. Останній понад сорок років очолював провідну вінницьку школу — фізико-математичну школу № 17 (тепер — фізико-математична гімназія № 17), що знаходиться саме на цій вулиці. Сьогодні вона є однією з перших опорних шкіл Міністерства освіти та науки України. Після Соловйова заклад понад 25 років очолював його учень В. Сапіга, а тепер третій рік — уже його учениця В. Нестюк. Тобто за сімдесят років в школі змінилося лише три директора. Учні цієї школи щороку традиційно перемагають на Всеукраїнських олімпіадах з різних предметів, беруть участь у Міжнародних олімпіадах.

Випускники сьогодні живуть у різних країнах світу. Коли один з них через соціальні мережі звернувся за підтримкою до віртуального середовища, то на електронну адресу робочої групи надійшли сотні листів із зверненням про вшанування пам'яті Вчителя. Керівництво школи, учительський колектив і батьки також підтримали цю ідею. Попри побоювання, особливо дописувачів з Російської Федерації, що вчителя і комуніста у сьогоднішній Україні не вшанують, перейменування відбулося. Зрозуміло, що це був й певний знак для освітнього середовища міста, й для батьків та їхніх

дітей, які навчаються і будуть навчатися у цій школі. Але частина вінничан їй досі залишається незадоволеною цим рішенням, адже вулиця, хоча й коротка (до 300 м), проте знаходиться у центральній частині міста, тому, на їхню думку, заслугоує на іншу, «вагомішу» назву.

Від громадськості надходило чимало прохань про нейтральні назви вулиць. Люди наперед намагалися мати нову назву топоніму, що не підлягала би зміні через політичні мотиви. За можливості локалізації у даному місці нейтральної назви, подібні варіанти пропонувалися. Наприклад, вулиця Соняшнікова поряд з олієжиркомбіна- том. Водночас, іноді виникали ситуації, коли такі нейтральні назви не влаштовували громадських активістів. Так, була пропозиція назвати одну з вулиць Деснянською, оскільки вулиця вела до присілка Десна. Група мешканців вулиці під час громадських слухань загітувала зібрання проголосу- вати за вшанування пам'яті Сергія Зулінського, вояка, який загинув в АТО. І пропозиція робочої групи щодо нейтральної назви не пройшла.

Результати. Усього за 2015 – 2016 рр. було переймено- вано 147 топонімів (85 назв) та змінено трактування для 12 топонімів (5 назв) з 836 міських топонімів. Треба згадати, що у 2014 р. замість площі Радянської з'явилася площа Героїв Майдану. Таким чином, декомунізація охопила 19% міської топонімічної системи. Збережено було такі назви: вулиця 28 червня, Кузнєцова, Лебединського, Максимовича, Константиновича. Розглянуто було 34 об'єкти з символікою комуністичного тоталітарного режиму, з яких 20 демонтовано. Сім об'єктів, що мали статус пам'яток історії та монументального мистецтва було передано на збері- гання в обласний краєзнавчий музей. Це пам'ятки нашого спільного минулого, що згодом можуть використовуватися у відповідних музейних виставках. Проекти реконструкції пам'яток архітектури мали розроблятися у 2016 р.

У зв'язку з практикою систематичного перейменування топонімів у Вінниці складно було відновлювати історичні

назви, оскільки вони, як правило, відображали політичні тенденції певного періоду. На карту міста вдалося повернути лише 5 історичних назв, оскільки ще на початку 1990-х рр. уже пройшла хвиля їхнього відновлення. У топонімічну систему було введено 10 назв історичного і географічного характеру, обумовлених минулим та географією міста і краю, не прив'язуючись до постатей. Це, наприклад, такі топоніми, як Єрусалимка, Мури, Гайдамацька, Замостянська, Чумацька, П'ятничанська тощо.

Прагнення популяризувати минуле міста шляхом увічнення постатей, які асоціюються з Вінницею, призвело до того, що така група стала найбільшою — 26 назв. Навіть серед українських відомих особистостей обиралися такі, які пов'язані з нашим містом або краєм. Серед українських видатних діячів, які напряду не пов'язані з Вінницею — 17 постатей. Усього у топонімічну систему було введено 68 нових імен.

Якщо у радянський період перевагу надавали іменам державних, партійних та військових діячів, а також учасникам міжнародного комуністичного руху, або так званим меморіальним топонімам, то робоча група надала перевагу місцевим іменам, не звертаючи уваги на професійну сферу їхньої діяльності. Якщо все ж таки спробувати згрупувати за цієї ознакою топоніми, то результат буде приблизно таким: 18 військових, 14 вчених, 8 письменників, 5 державних і 3 релігійних діячі, 4 актори, 1 вчитель, 1 міський голова, 1 спортсмен тощо. Це приблизна систематизація, оскільки деякі постаті потрапляють у кілька груп одночасно. Відзначимо також, що свідоме прагнення вплинути на політичну самоідентифікацію громадян призвело до акцентування на маркуванні боротьби за державну незалежність України, тому на карті міста з'явилися імена Симона Петлюри, гетьмана Скоропадського, Якова Гальчевського, генерала Безручка тощо.

Назагал, 82,3% усіх нових топонімів прив'язані до краю, підкреслюють (певною мірою формують) локальну

ідентичність вінничан, решта популяризують загальноукраїнську спадщину.

На продовження декомунізації комеморативних практик міста у лютому 2016 р. пройшла перша хвиля зміни назв зупинок громадського транспорту. У міському транспорті почалась кампанія з популяризації нових назв вулиць і зупинок. Були записані короткі оповідні повідомлення про топоніми та зупинки, що оголошуються відповідно до маршруту. На День міста у вересні 2016 р. у межах локації «Вінниця історична» був реалізований проект «Вулиці міста», присвячений популяризації нових назв топонімів.

Українським інститутом національної пам'яті досвід діяльності вінницької робочої групи був популяризований як результативний і позитивно сприйнятий міською громадою, проте, слід вказати, що це була не лише заслуга активних учасників цього процесу, а й загальна ситуація у міській громаді.

Як зазначає О.Ю. Гайдай, дослідниця ставлення населення Центральної України до пам'ятників Леніну, на 2013 р. «характерною рисою жителів Центральної України була ідеологічна невизначеність, зосередження на економічних та соціальних проблемах», а державна «офіційна політика пам'яті залишалася поверхневою, ситуативною та амбівалентною. Водночас той факт, що політичні еліти уникали згадок про комуністичні символи та не проводили жодних комеморативних практик у 1990-х рр. біля пам'ятників Леніну, призвів до того, що ці пам'ятники, особливо в центральних областях, поступово усувалися з колективної пам'яті спільноти без їхньої фізичної ліквідації», водночас «...радянська спадщина не сприймалася як конфліктна чи “чужа”. Мешканці центральних областей здебільшого були байдужими до неї та погоджувалися на її збереження. Важливо і те, що громадяни часто самоусувалися від вирішення питань, пов'язаних зі спадщиною, вважаючи це сферою діяльності, а отже й відповідальності, влади»¹.

¹ Гайдай О.Ю. Радянська спадщина в політиці пам'яті та свідомості населення України 1991–2014 рр. (на матеріалах Вінницької, Житомирської, Черкаської та Полтавської областей) : автореф. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О.Ю. Гайдай ; Ін-т історії України НАН України. — Київ, 2015. — С. 13.

Її спостереження можна екстраполювати й на ситуацію у Вінниці. Поступово семантика старих топонімів втрачала значення для вінничан, тому відмова від них пройшла без радикалізації позицій населення. У місті не спостерігалось як крайніх лівих, так й крайніх правих оцінок нових назв. Їхнє запровадження радше супроводжувалося загальним роздратуванням від зникнення звичних міських орієнтирів. Справа значною мірою була довірена міській владі. Більше того, позитивна реакція влади та робочої групи на громадські ініціативи зустрічала певне здивування у населення, перекonanого в тому, що воно ні на що вплинути не може.

Підсумовуючи, можна відзначити, що історики свідомі певної химерності результату своєї роботи, оскільки у первинні виважені та збалансовані фахові пропозиції, спочатку втрутилися члени робочої групи, потім дописувачі, наприкінці учасники громадських слухань, але попри зміни, в цілому, загальна заданість на формування локальної ідентичності збереглася. Історики використали те вікно можливостей впливу на суспільство, що відкрилося перед ними, не впадаючи у політичні крайнощі і намагаючись надати топонімічній системі свого оригінального вінницького звучання у загальноукраїнському контексті.

«ДЕКОМУНІЗАЦІЯ» ТОПОНІМІВ ВІННИЦІ 1989 – 1996 рр.

1. **Винниченка В.² (1992)**
Горького М. (1944)
Українки Лесі (1941)
Горького М. (1932?)
Українська (1910)
Миколаївський пров.
2. **Грушевського³ (1992)**
Котовського (1944)
Котляревського (1941)
Котовського (між 1927 та 1930)
Радянська (1921)
Петра Великого (1910)
Велика Дворянська
3. **Дорошенка П.⁴ (1992)**
Бош Євгенії (1967)
Басейна (1944)
Гребінки Євгена (1943)
Басейна (до 1941)
4. **Замостянська (2015)**
50-річчя Перемоги (1995)
Червоного Козацтва⁵ (1990)
Ворошилова (1944)
Гетьмана Дорошенка (1941)
Ворошилова (між 1930 та 1932)

2 Винниченко Володимир Кирилович (1880 – 1951) — політичний та державний діяч, а також прозаїк, драматург та художник. Перший Голова Ради Народних Міністрів Української Центральної Ради (1917), перший Голова Директорії УНР (1918 – 1919).

3 Грушевський Михайло Сергійович (1866 – 1934) — історик, громадський та політичний діяч. Голова Української Центральної Ради УНР (1917 – 1918), організатор української науки. Академік Всеукраїнської академії наук і Академії наук СРСР. Під його керівництвом Центральної Рада еволюціонувала від вимог національно-культурної автономії до проголошення незалежної Української Народної Республіки. Творчий доробок складає понад 2000 праць.

4 Дорошенко Петро (1627 – 1698) — військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького Правобережної України (1665 – 1676), очільник Гетьманщини (1668 – 1670).

5 Червоне козацтво — збройне формування уряду Української Народної Республіки Рад, що входила до складу РРФСР. Створено у 1917 р., згодом увійшло до складу робочо-селянської Червоної Армії. У 1920 р. частини Червоного козацтва перебували на Поділлі.

- Троцького (1921)
 Вознесенська (1910)
 Велика Миколаївська (1874)
5. **Кропивницького Мих.⁶ (1992)**
 Комуністична (1944)
 Кропивницького Мих. (1941)
 Комуністична (1921)
 Кропивницького Мих. (1910)
 Монастирський пров.
 6. **Москаленка⁷ (1989)**
 Жданова (1957)
 7. **Москаленка пров. (1989)**
 Жданова пров. (1957)
 8. **Наливайка Северина⁸ (1992)**
 Калініна (1944)
 Сагайдачного Петра (1941)
 Калініна (до 1938)
 7 листопада (1921; частково)
 17 жовтня (до 1915; частково)
 9. **Наливайка площа (1992)**
 Калініна площа (1988)
 10. **Наливайка Северина 1-й пров. (1992)**
 Калініна 1-й пров. (1957)
 Калініна пров. (1955)
 11. **Наливайка Северина 2-й пров. (1992)**
 Калініна 2-й пров. (1957)
 12. **Наливайка Северина туп. (1992)**
 Калініна туп. (1962)
 13. **Незалежності майдан⁹ (1992)**
 Леніна площа (1972)

6 Кропивницький Михайло Северинович — земський підсудок Брацлавського воєводства (1616 – 1640), захисник православ'я. Засновник вінницького Вознесенського чоловічого монастиря.

7 Москаленко Кирило Семенович (1902 – 1985) — радянський військовий діяч. Маршал Радянського Союзу, двічі Герой Радянського Союзу, Герой Чехословацької Соціалістичної Республіки (1969). Учасник визволення Вінниці. Почесний громадянин міста.

8 Наливайко Северин (? – 1597) — український військовий діяч, козацький ватажок. Один з керівників козацького повстання 1594 – 1597 рр. у Речі Посполитій.

9 Назва увічнює Акт проголошення України незалежною державою 24 серпня 1991 р.

14. **Острозького Костянтина**¹⁰ (1992)
 Червонопрапорна (1944) + Львівська (1921, від сучасної вул. Замостянської до вул. Винниченка)
 Симона Петлюри (1941)
 Червонопрапорна (1921)
 Острозького Костянтина (1910)
 Мала Соборна + Купецька
15. **Скалецького Р.**¹¹ (1994)
 Ольгінська¹² (1993)
 Цеткін Клари (1944)
 Марко Вовчок (1941)
 Цеткін Клари (1921)
 Ольгінська (1910)
 Лікувальна вул. (1903)
 Західна алея (після 1897)
16. **Соборна**¹³ (1996)
 Леніна (1944)
 Український просп. (1941)
 Леніна (1921)
 Миколаївський просп. (1910)
 Поштова (1830-ті)
 Капуцинів (друга половина XVIII ст.)
 Нова (перша половина XVIII ст.)
 Велика (XVII ст.)
17. **Стеценка К.**¹⁴ (1990)
 Будьонного (1944)

10 Острозький Василь-Костянтин Костянтинович (1526 – 1608) — князь, політичний та культурний діяч, видатний захисник православної віри. Один з найзаможніших і найвпливовіших магнатів Великого Князівства Литовського у Речі Посполитій, сенатор Речі Посполитої, засновник Острозької академії. Його коштом у 1581 р. була видана Острозька Біблія.

11 Скалецький Радіон Андрійович (1899 – 1984) — композитор, хоровий диригент. Автор майже 600 оригінальних музичних творів. Репресований. Після звільнення тривалий час жив у Вінниці. Уродженець Вінницької області.

12 Ольга (бл. 910 – 969) — київська княгиня, дружина князя Ігоря, перша християнка з княжого роду. Канонізована Православною церквою.

13 Символізує соборність (зібраність) українських земель у єдиній Українській Самостійній Державі.

14 Стеценко Кирило Григорович (1882 – 1922) — композитор, хоровий диригент, громадський діяч. Опікувався розвитком музичної освіти та мистецтвом хорового співу. У Тиврові служив учителем співів у духовному училищі. Ставши священником, служив у парафії на Поділлі.

- акад. Заболотного (1941)
 Буденівська (1921)
 Багратіонівська (1910)
 Велика Соборна + Мала Олександрівська
18. **Стеценка 1-й пров. (1990)**
 Будьонного 1-й пров. (1963)
 Будьонного пров. (1944)
 акад. Заболотного пров. (1941)
 Буденівський пров. (до 1938)
19. **Стеценка 2-й пров. (1990)**
 Будьонного 2-й пров. (1963)
20. **Стуса В.¹⁵ (1996)**
 Люксембург Рози (1944)
 Варязька (1943)
 Князь-Давидівський пров. (1941)
 Люксембург Рози (1921)
 Князь-Давидівський пров. (1910)
21. **Театральна¹⁶ (1992)**
 Дзержинського (1944)
 Німецька (1943)
 Мазепи Івана (1941)
 Дзержинського (1921)
 Катерининська (1910)
 Велика Садова (частково) + П'ятничанська
 (кол. П'ятницький пров. (1901))
22. **Хлібна¹⁷ (1993)**
 Лібкнехта К. (1944)
 Гетьмана Полуботка (1941)
 Лібкнехта К. (1921)
 Ейлера (1911)
 Хлібна

15 Стус Василь Семенович (1938 – 1985) — поет, перекладач, прозаїк, літературознавець, літературний критик, правозахисник, борець з тоталітарним радянським режимом. Член Української Гельсінської групи захисту прав людини, а в 1979 – 1980 рр. — її головам. Уродженець Вінницької області.

16 Топонім прив'язаний до будівлі Вінницького обласного українського академічного музично-драматичного театру ім. М.К. Садовського.

17 Топонім походить від назви площі — місця торгівлі зерном на окраїні Вінниці у другій половині XIX ст. Тепер це перехрестя вул. Соборної та Хлібної.

23. **Юності просп. (1992)**
Ленінського Комсомолу просп. (1968)
24. **Юності 1-й пров. (1992)**
Ленінського Комсомолу 1-й пров. (1972)
Зарічний пров.
25. **Юності 2-й пров. (1992)**
Ленінського Комсомолу 2-й пров. (1972)
Зарічна
26. **Юності проїзд (1992)**
Ленінського Комсомолу проїзд (1972)
Зарічний проїзд
27. **Яблунева (1993)**
Косіора (1968)
Кожедуба

**«ДЕКОМУНІЗАЦІЯ»
ТОПОНІМІВ ВІННИЦІ 2015 – 2016 РР.**

1. **Академіка Буняковського¹⁸ (2015)**
Крупської (1944)
Довбуша (1941)
Крупської (між 1938 та 1941)
2. **Академіка Вернадського¹⁹ (2015)**
Постишева (1968)
Котляревського
3. **Академіка Вернадського 1-й проїзд (2015)**
Постишева 1-й пров. (1968)
Котляревського
4. **Академіка Вернадського 2-й проїзд (2015)**
Постишева 2-й пров. (1968)
Котляревського
5. **Академіка Янгеля²⁰ (2015)**
Фрунзе (1944)
Мазепи Івана (1943)
Німецька (1941)
Фрунзе (1921)
Суворівська (1910)
Велика Вокзальна (до 1892)
6. **Академіка Янгеля пров. (2015)**
Фрунзе пров. (1944)
Мазепи Івана пров. (1943)
Німецький пров. (1941)
Фрунзе пров. (до 1938)

18 Буняковський Віктор Якович (1804 – 1889) — вчений, математик, педагог, ректор Санкт-Петербурзького університету, віце-президент Російської академії наук (1864). Автор понад 100 праць з математичного аналізу, теорії чисел, геометрії, теорії ймовірностей. Винахідник планіметра, пантографа, приладу для додавання квадратів. Уродженець Вінницької області.

19 Вернадський Володимир Іванович (1863 – 1945) — вчений-природознавець, філософ, біогеохімік. Один із засновників та перший президент (1918-1921) Української Академії наук. Академік Академії наук Російської, СРСР, Паризької та Чеської академії, основоположник генетичної мінералогії, гео- та біохімії; вчення про живу речовину, її роль в еволюції біосфери, теорії ноосфери. Його вчення про взаємовідносини природи і суспільства значно вплинуло на формування сучасної екологічної свідомості.

20 Янгель Михайло Кузьмич (1911 – 1971) — учений-механік, конструктор ракетно-космічної техніки. Академік Академії наук СРСР і УРСР, двічі Герой Соціалістичної Праці. В 1954 – 1971 рр. — головний конструктор конструкторського бюро №586, згодом «Південне» в м. Дніпрі. Очолював створення ракетних комплексів. На основі його ракети Р-16 було створено Ракетні війська стратегічного призначення Збройних сил СРСР. Ракети КБ «Південне» використовувалися як носії космічних апаратів «Космос», «Циклон», «Зеніт», «Інтеркосмос», «Метеор», «Ціліна».

7. **Альтмана Натана²¹ (2016)**
Жовтнева (1944)
Леонтовича (1941)
Жовтнева (1937)
Барикадна (1921)
Гиричева (до 1915; частково)
Велика Павлівська
8. **Амосова Миколи²² (2015)**
Медведева (1959)
Червона (1944)
Словацька (1941)
Червона (1921)
Чеська (між 1906 та 1910)
9. **Амосова Миколи пров. (2016)**
Червоний пров. (між 1938 та 1941)
10. **Андрія Первозванного²³ (2015)**
Стахурського (1975)
Польова (частково)
11. **Антонова Олега²⁴ (2016)**
Маркса Карла пров. (1967)
Індустріальний пров. (1958)
12. **Антоновича Володимира²⁵ (2015)**
Артема (1944)

21 Альтман Натан Ісайович (1889 – 1970) — радянський та єврейський художник-авангардист, майстер портрету. Театральний художник Московського державного єврейського театру ГОСЕТ. Народився, провів дитячі роки та юність у Вінниці, працював декоратором у міському оперному театрі. В 1924 р. був ініціатором зйомок німого фільму «Єврейське щастя» у Вінниці, на Єрусалимці.

22 Амосов Микола Михайлович (1913–2002) — видатний хірург, біокібернетик, філософ, письменник, академік Національної Академії наук України і Академії медичних наук України, Лауреат державної премії УРСР (двічі) та України, Ленінської премії, Герой Соціалістичної праці. З 1952 р. працював у Києві, очолював створену ним першу в Україні клініку серцевої хірургії. Вперше в Україні почав робити операції на серці зі штучним кровообігом, уперше в СРСР виконав протезування мітрального клапана, уперше в світі створив і запровадив антитромботичні протези клапанів серця.

23 Первозваний Андрій (17 – 77 н.е.) — один із Христових апостолів, брат апостола Петра, перший із учнів Ісуса Христа, святий — покровитель України.

24 Антонов Олег Костянтинович (1906 – 1984) — авіаконструктор, академік Академії наук СРСР і УРСР, Герой Соціалістичної праці. З 1952 р. очолюване ним конструкторське бюро переведено до Києва. У 1962–1984 рр. — Генеральний конструктор конструкторського бюро літакобудування (нині АНТК ім. О.Антонова). Автор наукових праць з питань планеризму, літакобудування, економіки.

25 Антонович Володимир Боніфатійович (1834 – 1908) — історик, археолог, етнограф, професор Київського університету. Член Київської громади, засновник «київської школи», представниками якої були М. Грушевський та Д. Багалій. Редактор і видавець «Архіву Південно-Західної Росії» — унікального багатотомника документів і матеріалів з історії Правобережної України XVI–XVIII ст. Уродженець Вінницької області.

- Костомарова (1941)
 Артема (1921)
 Геденівська (1910)
 Мала Георгіївська
13. **Батозька²⁶ (2015) + Липовецька (об'єднання у 2016)**
 Кірова (1944)
 Скрипника М. (1941)
 Кірова (після 1935)
 Вокзальна (до 1929)
 Мирного Панаса (1921)
 Мстиславська
14. **Береста Олексія²⁷ (2015)**
 Конєва (1947)
15. **Битинського Миколи²⁸ (2015)**
 Уборевича (1968)
 Садова (частково)
16. **Бойка Івана²⁹ (2015)**
 Плеханова (1944)
 Черногорська (1941)
 Плеханова (1921)
 Черногорська (між 1906 та 1910)
17. **Бойка Івана пров. (2015)**
 Плеханова пров. (1944)
 Судетський 2-й пров. (1943)
 Плеханова пров.

26 Топонім увічнює пам'ять про битву під Батогом 22-23 травня 1652 р., коли союзні війська під проводом Богдана Хмельницького перемогли війська Речі Посполитої. Битва була однією з важливих подій в ході Хмельниччини. Відбулася під горою Батіг біля сучасного села Четвертинівки Тростянецького району на Вінничині.

27 Берест Олексій Прокопович (1921 – 1970) — радянський військовий, лейтенант Червоної Армії, Герой України (2005). 30.04.1945 р. разом з сержантами М. Єгоровим та М. Кантарієм встановив прапор Перемоги на даху німецького Рейхстагу (факт приховувався).

28 Битинський Микола Оверкович (1893 – 1972) — дослідник геральдики, уніформології, поручник Дієвої Армії УНР. Автор Державного гербу Української соборної держави, низки праць з історії українських символів та уніформни. Розробник нагород УНР — Хреста Симона Петлюри та Военного хреста. Засновник Українського воєнно-історичного інституту (1948), член Українського товариства подолян (США). Уродженець Вінницької області.

29 Бойко Іван Никифорович (1910 – 1975) — двічі Герой Радянського Союзу. Відзначився при вигнанні фашистських окупантів з Козятина наприкінці грудня 1943 р. Також, очолювані ним військові підрозділи виявили мужність і героїзм при визволенні Жмеринки, Чернівців, при форсуванні Дністра, Пруту, на території Польщі, Німеччини, під час штурму Берліна. Уродженець Вінницької області.

18. **Боржковського Валеріана³⁰ (2015)**
 Тельмана (1944)
 Єфремова Сергія пров. (1943)
 Полтавська (1941)
 Тельмана (між 1934 та 1938)
 Декабристів (1921)
 Костянтинівський пров. (до 1915)
19. **Брацлавська³¹ (2015)**
 Островського (1944)
 Уманська (1943)
 Фастівська (1941)
 Островського (1937)
 Пролетарська (1921)
 Брацлавська (1910)
 Замостянська
20. **Брацлавський пров. (2015)**
 Островського пров. (1957)
21. **Брацлавський туп. (2015)**
 Островського туп. (1977)
22. **Брілінга Густава пров.³² (2015)**
 Мерінга Франца пров. (1944)
 Низовий пров. (1941)
 Мерінга Франца пров. (1921)
23. **Василенка Костянтина³³ (2015)**
 30-річчя Перемоги (1975)
 Польовий пров. (між 1938 та 1941)

30 Боржковський Валеріан Васильович (1864 – 1919) — етнограф, археолог, статистик, громадський та земський діяч. З 1902 р. жив у Вінниці, працював землеміром. Очолював староміські товариство садоводів, товариство взаємного кредиту, «Просвіту» тощо. Один з активних учасників українського громадського руху у місті. Гласний Вінницького повітового земства (з 1911). За доби Української революції — комісар у Вінниці. Розстріляний більшовиками.

31 Вінниця до 1793 р. була складі Брацлавського воеводства. Вулиця була складовою важливої з економічної точки зору дороги на Брацлав.

32 Брілінг Густав Вольдемарович (1867 – 1940) — юрист, колезький радник, почесний громадянин Подільської губернії. Один з активних громадських діячів міста на початку ХХ ст. Засновник Вінницького обласного краєзнавчого музею. Репресований. Його син Георгій залишив яскраві спогади про місто початку ХХ ст. Після 1912 р. родина проживала в районі перехрестя сучасних вул. Ширшова та Стеценка.

33 Василенко Костянтин Прокопович (1877 – 1941) — журналіст, громадський та політичний діяч. Член Центральної ради, Генеральний секретар (міністр) праці УНР в 1917 р. Жертва сталінських репресій, розстріляний у Вінниці в липні 1941 р.

24. **Ващука Миколи**³⁴ (2015)
Квятека (1980)
Заводська (1973)
25. **Виговського Івана**³⁵ (2015)
Руднева (1944)
Заньковецької М. (1943)
26. **Високінського Марцелія**³⁶ (2015)
Чубаря (1968)
Квітнева (1957)
27. **Волошкова** (2016)
Іванова А. (1967)
Садовий пров.
28. **Волошковий пров.** (2016)
Іванова А. пров. (1968)
Котовського
29. **Гавриш Марії**³⁷ (2015)
Белінського (між 1939 та 1941)
Гоголя
30. **Гайдамацька**³⁸ (2015)
Пролетарська (1948)
31. **Гайдамацький пров.** (2015)
Пролетарський пров. (1948)
32. **Гайдамацький 1-й пров.** (2015)
Пролетарський 1-й пров. (1958)

34 Ващук Микола Васильович (1959 – 1986) — ліквідатор аварії на Чорнобильській АЕС. Служив у Вінниці. Герой України (2006, посмертно). Випускник Вінницького училища професійної підготовки працівників пожежної охорони (1983).

35 Виговський Іван (1608 – 1664) — військовий, політичний і державний діяч Гетьманщини, Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави у Наддніпрянській Україні (1657 – 1659). Створив потужну та високоєфективну Генеральну канцелярію. Учасник Батозької битви. Ставши гетьманом, уклав з Річчю Посполитою відому Гадяцьку угоду 1658 р. про рівноправну конфедерацію України з Короною Польською та Великим князівством Литовським. Переможець 100-тисячної російської армії в битві під Конотопом. Після складання булави тривалий час проживав у Бару.

36 Високінський Марцелій Іванович (1886 – 1959) — католицький і греко-католицький священник, духовний лідер подільських католиків в післявоєнні роки. Протягом 11 років очолював парафію костелу Діви Марії Ангельської у Вінниці аж до її закриття і перетворення на лекторій товариства «Знання».

37 Гавриш Марія Федорівна (1931 – 2001) — багаторазова чемпіонка та рекордсменка СРСР та України з плавання, майстер спорту, тренер. Перша учасниця Олімпійських ігор з Вінниці (1952, Гельсінкі). Переможниця багатьох міжнародних змагань. Уродженка П'ятичан.

38 Топонім пов'язаний з народним повстанським рухом на Правобережній Україні XVIII ст.

33. **Галицького Данила**³⁹ (2015)
40-річчя Перемоги (1985; нижня част.) + (1987; верхня част.)
Галицького Данила (1944) = Галицька (одночасно)
Галицька (між 1906 та 1910)
34. **Гальчевського Якова**⁴⁰ (2015)
Тимошука (1967)
Зв'язкова (1954)
Богуна (1944)
Лучанська (1943)
Левадна (1941)
Богуна (до 1938)
Урицького (1926)
Столипінська (до 1915)
35. **Генерала Безручка**⁴¹ (2015)
Зубриліна (1967)
Кооперативна (між 1938 та 1941)
36. **Генерала Безручка пров.** (2015)
Зубриліна пров. (1968)
Кооперативний пров. (між 1938 та 1941)
37. **Генерала Безручка проїзд** (2015)
Зубриліна проїзд (1968)
Кооперативний проїзд (1958)
38. **Генерала Дерев'янка**⁴² (2015)
Жукова (1975)
Гулака-Артемівського (1957)
Жукова (1947)

39 Данило Романович Галицький (1201 – 1264) — руський князь з династії Романовичів, правитель Галицько-Волинського князівства. Відновив і розбудував державу, до складу якої входило Поділля (тоді – Пониззя). Чинив упертий опір монгольській експансії, нейтралізуючи спроби західних сусідів втручатися у внутрішні справи країни.

40 Гальчевський Яків Васильович (1894 – 1943) — військовий діяч, учасник повстанського руху в Україні на поч. 1920-х рр., сотник Армії УНР, останній командувач повстанських сил Правобережної України (1922). Майор Війська Польського. Його загін оперував на Лівинщині, Летичівщині, Брацлавщині, Гайсинщині. Уродженець Вінницької області.

41 Безручко Марко Данилович (1883 – 1944) — військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. В 1920 р. — командир 6-ї Січової дивізії Армії УНР. Один із творців «Дива над Віслою»; з 28.08 по 2.09.1920 р. очолював героїчну оборону міста Замостья союзними польсько-українськими військами проти армії Бudyонного. Військовий міністр уряду УНР (1921). Восени 1920 р. брав участь у бойових діях на Поділлі (лінія Бар — Шаргород — Лівин).

42 Дерев'янка Кузьма Миколайович (1904 – 1954) — радянський військовий діяч, дипломат, генерал-лейтенант, Герой України (2007). 2 вересня 1945 р. від імені СРСР підписав Акт про капітуляцію Японії, тим самим завершивши Другу світову війну.

39. **Генерала Дерев'янка пров. (2015)**
 Жукова пров. (1975)
 Гулака-Артемівського пров. (1957)
 Жукова пров. (1947)
40. **Героїв Крут⁴³ (2015)**
 Червоних Курсантів (1944)
 Михайла Грушевського (1941)
 Червоного Курсанта (1921)
 Апраксінська (1910)
 Торговельний пров.
41. **Героїв Чорнобиля площа⁴⁴ (2015)**
 Жовтнева площа (1962)
 Тюремна площа (після 1921 р. без назви)
42. **Гетьмана Сайгайдачного⁴⁵ (2015)**
 Червонофлотська (1944)
 Квітки-Основ'яненко (1943)
 Кримська (1941)
 Червонофлотська (між 1938 та 1941)
43. **Гетьмана Сайгайдачного пров. (2015)**
 Червонофлотський пров. (1961)
44. **Гончара Олесь⁴⁶ (2015)**
 Корнійчука (1972)
 Коцюбинського
45. **Городецького Владислава⁴⁷ (2015)**
 Червоних партизанів (1944)

43 Бій під Крутами — бій між загonom київських юнкерів і студентів та підрозділом червоногвардійців, що відбувся 29 січня 1918 р. на залізничній станції Крути (Чернігівщина). Після бою 27 його учасників були страчені, згодом перепоховані на Аскольдовій могилі у Києві. Набув особливого значення завдяки героїзму української студентської молоді.

44 На честь ліквідаторів наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції (26.04.1986 р.). У Вінницькій області проживає близько 91 тисячі осіб, які постраждали внаслідок трагедії. З них близько 4800 — учасники ліквідації.

45 Конашевич-Сайгайдачний Петро Кононович (1582 – 1622) — гетьман та полководець, кошовий отаман Запорізької Січі. Організатор успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської імперії та Московського царства, фундатор та меценат низки православних монастирів та братств.

46 Гончар Олесь (Олександр) Терентійович (1918 – 1995) — письменник, літературний критик, громадський діяч. Учасник Другої світової війни, перший лауреат премії ім. Т. Шевченка (1962), голова Спілки письменників України (1959 – 1971). Автор романів «Прапороносці» та «Собор». Твори перекладені на 67 мов.

47 Городецький Владислав Лешек Дезидерій (1863 – 1930) — архітектор, підприємець, меценат. Автор низки архітектурних споруд в Україні, Польщі, Ірані, серед яких «Будинок з химерами» та костел святого Миколая у Києві, мавзолей Потоцьких в с. Печера на Вінниччині. Уродженець Вінницької області.

- Панаса Мирного (1941)
 Червоних партизанів (після 1928)
 Коцюбинського (1921)
 Владислава IV (1910)
 Пироговська (1896)
 Малокладбищенська — нижня частина
46. **Грабця Омеляна**⁴⁸ (2015)
 Зорге (1968)
 47. **Грабця Омеляна 1-й пров.** (2015)
 Зорге 1-й пров. (1968)
 48. **Грабця Омеляна 2-й пров.** (2015)
 Зорге 2-й пров. (1968)
 49. **Гуцала Євгена**⁴⁹ (2015)
 Ангеліної П. (1959)
 50. **Гуцала Євгена пров.** (2015)
 Ангеліної П. пров. (1959)
 51. **Грохольських**⁵⁰ (2015)
 Волочаївська (1944)
 Федьковича Йосипа (1943)
 Чернігівська (1941)
 Волочаївська (між 1939 та 1941)
 52. **Грохольських пров.** (2015)
 Волочаївський пров. (1946)
 53. **Довженка Олександра**⁵¹ (2015)
 Ленінградська (1944)
 Петербурзька (1941)

48 Грабець Омелян (псевдо «Батько», 1911 – 1944) — військовий діяч, член ОУН, полковник Української Повстанської Армії (УПА), організатор та командир партизанської групи УПА-Південь у Вінницькій та Хмельницькій обл. у 1943-1944 рр., яка успішно протистояла нацистам. Загинув в бою із загоном НКВС 10.06.1944 р. поблизу с. Микунинці Літинського району Вінницької області.

49 Гуцало Євген Пилипович (1937 – 1995) — письменник-шістдесятник, журналіст, поет і кіносценарист. Лауреат Шевченківської премії (1985). Уродженець Вінницької області.

50 Грохольські — польський шляхетський рід, з якого походила низка громадсько-політичних діячів Поділля у XVIII – початку XX ст. Серед них — фундатор оборонного замку в П'ятничанах, земський суддя Брацлавського воєводства Міхал Грохольський (1705 – 1768) та один з найвідоміших господарських та громадських діячів Вінниці та Вінницького повіту початку XX ст. Здіслав Грохольський (1881 – 1968).

51 Довженко Олександр Петрович (1894 – 1956) — письменник та кінорежисер, класик світового кінематографу. Неодноразовий лауреат премій та нагород, серед яких приз міжнародного кінофестивалю у Венеції (1934). Автор літературних творів «Зачарована Десна», «Україна в огні», фільмів «Арсенал», «Земля», «Івані», «Аероград», «Щорс», «Поема про море» та ін.

- Ленінградська (1924)
 Петроградська (1914)
 Петербурзька (1910)
 Велика Дворянська
- 54. Дубовецька⁵² (2015)**
 Енгельса (1944)
 Дубовецька (1943)
 Циганська (1941)
 Енгельса (1921)
 Углицька (1910)
 Велика Лазаретна (частково)
- 55. Дубовецький 2-й пров. (2015)**
 Енгельса 2-й пров. (1944)
 Дубовецький 2-й пров. (1943)
 Циганський 2-й пров. (1941)
 Енгельса 2-й пров. (між 1938 та 1941)
- 56. Дубовецький 3-й пров. (2015)**
 Енгельса 3-й пров.
- 57. Дубовецький проїзд (2015)**
 Енгельса проїзд (1960)
- 58. Єрусалимка⁵³ (2015)**
 Едельштейна (1944)
 Нечая Данила (1943)
 Гайсинський пров. (1941)
 Едельштейна (до 1936)
 Горького Максима (1921)
 Єврейський пров. (1919)
 Луцька (1910)
 Пекарська

52 Топонім «Дубовецька слобідка» відомий з кінця XVIII ст. як район компактного проживання росіян-старообрядців. Історичні відомості про місцеву слободу фіксуються у першій чверті XVII ст.

53 Топонім як місце компактного розселення євреїв відомий з XVIII ст. На початку XX ст. охоплював територію на схід від сучасних вул. Мури та Симона Петлюри до ріки. Міську забудову знищено нацистами восени 1942 р.

59. **Замостянська**⁵⁴ (2015)
 50-річчя Перемоги (1995)
 Червоного Козацтва (1990)
 Ворошилова (1944)
 Гетьмана Дорошенка (1941)
 Ворошилова (між 1930 та 1932)
 Троцького (1921)
 Вознесенська (1910)
 Велика Миколаївська (1874)
60. **Замкова**⁵⁵ (2015)
 Петровського (1944)
 Брацлавська (1941)
 Петровського (1921)
 Карпатська (до 1915; частково)+Староруська (до 1915;
 частково)
- Прогонна
61. **Замковий 1-й пров.** (2015)
 Петровського 1-й пров. (1965)
 Петровського пров. (1952)
62. **Замковий 2-й пров.** (2015)
 Петровського 2-й пров. (1965)
 Маяковського пров. (1944)
 Єфремова Сергія (1943; частково)
 Маяковського пров. (частково)
 Червонофлотська (1921; частково)
 Степанівська (до 1915; частково)
63. **Зерова Миколи**⁵⁶ (2015)
 Пархоменка (1950)
64. **Зулінського Сергія**⁵⁷ (2015)
 Тарногородського (1967)
 Північнообвідна (після 1965)

54 Топонім відомий з першої чверті XVII ст. В офіційну міську топонімічну систему введений перспективним планом розвитку міста 1874 р.

55 Топонім прив'язаний до Замкової гори, де у XIV-XVI ст. знаходився вінницький замок (т.зв. «Місто Коріатовичів» і «Місто Острозьких»).

56 Зеров Микола Костянтинович (1890 – 1937) — поет, лідер київських неокласиків, літературний критик, перекладач з античних мов. Професор Київського університету. Був підданий більшовицьким переслідуванням з середини 1920-х рр., заарештований 1935 р., розстріляний у Сандормосі (1937). Діяльність початку 1920-х пов'язана з Вінниччиною.

57 Зулінський Сергій Миколайович (1987 – 2015) — військовослужбовець, учасник АТО. Учасник оборони Донецького аеропорту. Народився і жив на вул. Тарногородського.

65. **Клена Юрія**⁵⁸ (2015)
Фурманова (1950)
66. **Князів Коріатовичів**⁵⁹ (2015)
Свердлова (1944)
Петра Могили (1941)
Свердлова (1921)
Могили Петра (1910)
Мала Дворянська + Велика Скельна (частково,
від перехрестя із сучасною вул. Городецького до
«Скелі») + Мала Скельна + Береговий пров. (1900,
з 1938 — вул. Пере(т)ца, з 1943 — Павлюка — тепер
відрізок перпендикулярний вул. Соборній)
Красносельська (XVII ст.)
67. **Князів Коріатовичів пров.** (2015)
Свердлова пров. (1944)
Могили пров. (1941)
Ворошиловський пров. (1921)
Князь-Олегівський пров. (1910)
68. **Конрада Джозефа**⁶⁰ (2015)
Фабриціуса (1968)
Лисенка
69. **Костецького Ігоря**⁶¹ (2015)
12 Грудня (1944)
Вишнева (1943)
19 липня (1941)
12 грудня (1939)

58 Клен Юрій (справж. Освальд Бургарт, 1891 – 1947) — поет, перекладач, літературний критик, входив до товариства київських неокласиків. Життя і діяльність пов'язані з Вінниччиною (навчався в Немирівській гімназії, в 1941 р. перебував у Ладизині).

59 Коріатовичі — династія литовсько-руських князів, яка правила у Подільському князівстві та Закарпатті. Племінники князя Ольгерда, брати Юрій, Олександр, Костянтин, Борис та Федір прийшли на Поділля в 50-х рр. XIV ст. За однією із версій, після перемоги Ольгерда над татарами в битві на Синій Воді (1362), вони заснували низку прикордонних міст-фортець, серед яких була й Вінниця. Засноване ними Подільське князівство стало самостійним державним утворенням із суверенною зовнішньою та внутрішньою політикою.

60 Конрад Джозеф (справж. Коженьовський Йозеф, 1857 – 1924) — англійський письменник польського походження. Один із найвидатніших англійських прозаїків, творчість якого мала вплив на Е. Гемінгвея та В.-С. Берроуза. Неодноразово відвідував маєтки польської шляхти на теренах Східного Поділля.

61 Костецький Ігор В'ячеславович (справж. Мерзляков, 1913 – 1983) — письменник, драматург, перекладач, мистецтвознавець, один із фундаторів української модерністської літератури. Дитячі та юнацькі роки пройшли у Вінниці, родина проживала на Старому місті. Під час окупації був редактором газети «Вінницькі вісті», публікуючи матеріали творчого та мистецького характеру.

70. **Костецького Ігоря 1-й пров. (2015)**
12 Грудня 1-й пров. (1979)
12 грудня (до 1946)
71. **Костецького Ігоря 2-й пров. (2015)**
12 Грудня 2-й пров. (1959)
72. **Кошиця Олександра⁶² (2015)**
Паризької комуни (1944)
Гулака-Артемівського (1941)
Паризької комуни (між 1939 та 1941)
73. **Кримського Агатангела⁶³ (2015)**
Ленських подій (1944)
Моравська (1941)
Ленських подій (1921)
Моравська (між 1906 та 1910)
74. **Кримського Агатангела пров. (2015)**
Ленських подій пров. (1944)
Дачна (1943)
Ленських подій пров. (між 1938 та 1941)
75. **Леся Курбаса⁶⁴ (2015)**
Затонського (1968)
Коцюбинського
76. **Леся Курбаса 1-й пров. (2015)**
Затонського 1-й пров. (1970).
77. **Литвиненко-Вольгемут Марії⁶⁵ (2015)**
Литвиненка (1944)

62 Кошиць Олександр Антонович (1875 – 1944) — хоровий диригент, композитор, письменник-мемуарист. За доби Української революції став співорганізатором Української республіканської капели, яка гастролювала Західною Європою й Америкою. Неодноразово перебував у Вінниці — малій батьківщині його дружини, Тетяни Георгіївської.

63 Кримський Агатангел Юхимович (1871 – 1942) — історик, сходознавець, письменник і перекладач. Низка його підручників з історії та літератури Сходу досі використовуються фахівцями. Автор першого в історії української літератури інтелектуального роману «Андрій Лаговський». Один з організаторів і перших академіків Української Академії наук. Фундатор українського сходознавства. Видатний філателіст. Ім'я міститься у переліку видатних діячів світу, затвердженому ЮНЕСКО.

64 Курбас Лесь (Олександр) Степанович (1887 – 1937) — режисер, актор, теоретик театру, драматург. Народний артист УСРР (1925). Засновник театру-студії «Березіль» (1922). Будучи режисером Одеської кінофабрики, в 1924 р. проводив зйомки на Старому місті у Вінниці. Репресований.

65 Литвиненко-Вольгемут Марія Іванівна (1892 – 1966) — співачка, педагог, громадський діяч, народна артистка СРСР. Працювала в театрах: музичної драми в Петрограді, Київському та Харківському опери та балету. У 1920 – 1922 рр. перебувала у Вінниці, де працювала у місцевій народній опері та розпочала педагогічну діяльність у Вінницькій народній консерваторії.

- Садківська (1941)
Литвиненка (1921)
Садківська (1910)
78. **Литвиненко-Вольгемут Марії 1-й пров. (2015)**
Литвиненка 1-й пров. (1944)
Садківський 1-й пров. (1941)
Литвиненка 1-й пров. (між 1939 та 1941 р.)
Литвиненка пров. (до 1938)
79. **Литвиненко-Вольгемут Марії 2-й пров. (2015)**
Литвиненка 2-й пров. (1944)
Садківський 2-й пров. (1941)
Литвиненка 2-й пров. (між 1938 та 1941)
80. **Литвиненко-Вольгемут Марії 1-й туп. (2015)**
Литвиненка 1-й туп. (1963)
81. **Магістратська⁶⁶ (2015)**
Першотравнева (1944)
Володимира Великого (1941)
Першотравнева (1921) + Котляревського (1921, кол.
Графський пров. – частина вулиці навпроти «Книжки»
– об'єднано у 1939 р.
Троцького (1919)
Плеханівська (1918)
Романівська (1910)
Торгівельна (XIX ст.)
Довга (XVII ст.)
82. **Магістратський пров. (2015)**
Першотравневий пров. (1944)
Весняний пров. (1941)
Першотравневий пров.

66 Магістрат як орган міського самоврядування діяв з перервами у Вінниці з 1640 р., із запровадженням Магдебурзького права, до 1838 р., коли йому залишили лише судові повноваження. Остаточно магістрати зникли у 1866 р. після проведення судової реформи у Російській імперії. Розміщувався вінницький магістрат у ратуші, що знаходилася на ринковій площі навпроти єзуїтського кляштору.

83. **Майбороди Дмитра⁶⁷ (2015)**
 Збишка (1944)
 Хорватська (1941)
 Збишко (1921)
 Сербська (між 1906 та 1910)
84. **Марковича Дмитра⁶⁸ (2015)**
 Димитрова (1944)
 Сергія Єфремова (1941)
 Димитрова (між 1934 та 1938)
 Щорса (1921)
 Васильківська (1912; частково)
 Мельнична
85. **Марковича Дмитра пров. (2015)**
 Димитрова пров. (1954)
 Хмельницького пров. (1944)
 Юзвинська (1943)
 Хмельницького пров. (до 1938)
 Пролетарської культури пров. (1921)
 Єленівський пров. (до 1915)
86. **Миколайчука Івана⁶⁹ (2015)**
 Кона Ф. (1944)
 Буковинська (1943)
 Польська (1941)
 Кона Ф. (1921)
 Польська (між 1906 та 1910)
87. **Миколайчука Івана пров. (2015)**
 Кона Ф. пров. (1944)
 Буковинський 2-й пров. (1943)
 Кона Ф.

67 Майборода Дмитро Олександрович (1980 – 2014) — військовий, майор, командир екіпажу літака АН-26, Герой України (2014). З травня по липень 2014 р. виконав 35 бойових вильотів для перевезення військових, озброєння, матеріально-технічних засобів в зону АТО. 14.07.2014 літак було підбито. Разом з помічником командира екіпажу майором Д. Шкарбуном до останнього керував літаком, що дозволило іншим членам екіпажу врятуватися.

68 Маркович Дмитро Васильович (1848 – 1920) — громадсько-політичний діяч, юрист, письменник, один із фундаторів кооперативного руху. Головний прокурор (1917), член Сенату (1918), міністр юстиції УНР (1919). З 1915 р. жив у Вінниці, тут й похований.

69 Миколайчук Іван Васильович (1941 – 1987) — кіноактор, режисер та сценарист. Лауреат Шевченківської премії (1988). Визнання принесла роль Івана Палійчука у «Пінях забутих предків» (1964). У творчому доробку 2 режисерські роботи, 9 сценаріїв, 34 ролі у кіно, серед яких фільми «Пропала грамота», «Біла птаха з чорною ознакою», «Вавилон ХХ».

88. **Митрополита Петра Могили⁷⁰ (2015)**
 Михайличенка (1944)
 Соборна (1941)
 Михайличенка (1921)
 Соборна
89. **Монастирська⁷¹ (2015)**
 Володарського (1944)
 Івана Богуна (1941)
 Володарського (1921)
 Монастирсько-Благовіщенська (1910)
 Монастирська (XVIII ст.)
 Шляхетська (XVII ст.)
90. **Мури⁷² (2015)**
 Осипенко П. (1944)
 Козьмодем'янівська (1941)
 Осипенко П. (1939)
 Бедного Дем'яна (1921)
 Козьмодем'янівський пров. (1910)
 Соборний пров.
91. **Ніщинського Петра⁷³ (2015)**
 Колгоспна (1944)
 Волинська (1943)
 Шкуруинецька (1941)
 Колгоспна (до 1938)

70 Мопла Петро (1597 – 1647) — український та молдовський політичний, церковний діяч Речі Посполитої, настоятель Києво-Печерського монастиря, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі. В 1632 р. заснував колегіум (аналог вищого навчального закладу) при Вінницькому Вознесенському монастирєві, опікувався православними монастирями та храмами Вінниці та Поділля. Святий, канонізований усіма гілками українського Православ'я.

71 У XVII–XVIII ст. вулиця розмежовувала землі єзуїтського, домініканського та православного (греко-католицького) монастирів.

72 Топонім відомий з XVIII ст. Первинно був прив'язаний до єзуїтського монастиря. З 1920-х років поширився на весь квартал старовинної забудови.

73 Ніщинський Петро Іванович (1832 – 1896) — композитор, поет та перекладач. Випускник Афінського університету (1856). Твір «Вечорниці» («Закувала та сива зозуля...») став найвищим досягненням тогочасної української хорової музики. Автор перших перекладів українською давньогрецьких творів Гомера і Софокла. Уродженець Вінницької області.

- 92. Оводова⁷⁴ (2015)**
 Козицького (1944)
 Gebirgsjägerstraße=Гірських егерів (1943)
 Гетьмана Хмельницького (1941)
 Козицького (1921)
 Хмельницького Богдана (1910)
 Театральна (від сучасної вул. Соборна догори) (1901) +
 Купецька (від сучасної вул. Соборна донизу) (1901)
- 93. Огієнка Івана⁷⁵ (2015)**
 Чапаєва (1944)
 Подільська (1941)
 Чапаєва (до 1938)
 Пролетарської культури (1921)
 Буракова (до 1915)
- 94. Отамановського Валентина⁷⁶ (2015)**
 Космодем'янської З. (1955)
 Гойхера (1944)
 Князя Ігоря (1941)
 Гойхера (1921)
 Князь-Ігорівський пров. (1910)
- 95. Патона Євгена⁷⁷ (2015)**
 Лазо (1959)
- 96. Петлюри Симона⁷⁸ (2015)**
 Чкалова (1944)

⁷⁴ Оводов Микола Васильович (1864 – 1941) — громадський діяч, лікар, реформатор, міський голова Вінниці у 1899 – 1917 рр. За його головування місто отримало (економічне диво): річний бюджет зріс у 11,2 рази, господарство та соціально-культурна сфера значно поліпшилась (телефонізація, електрифікація, появи системи водопостачання та громадського транспорту).

⁷⁵ Огієнко Іван Іванович (митрополит Іларіон, 1882 – 1972) — вчений, політичний, громадський та церковний діяч, перший ректор Кам'янець-Подільського університету (нині імені Огієнка), митрополит УАПЦ. Перекладач Біблії українською мовою. В лютому 1919 р. працював у Вінниці на посаді міністра освіти УНР.

⁷⁶ Отамановський Валентин Дмитрович (1893 – 1964) — юрист, історик права та медицини, організатор науки, краєзнавець, громадський діяч. Член Центральної Ради, учасник бою під Крутами. Автор першого в Україні історико-правового дослідження міста (праця «Вінниця в XIV–XVII століттях»). Очільник Кабінету виучування Поділля — краєзнавчої організації, за зразком якої почали створювати аналоги в інших регіонах України. Жертва сталінських репресій.

⁷⁷ Патон Євген Оскарович (1870 – 1953) — видатний учений у галузі зварювальних процесів і мостобудування, Академік АН УРСР, Герой Соціалістичної праці. Неодноразово відвідував своїх родичів, які мали маєток у Подільській губернії

⁷⁸ Петлюра Симон Васильович (1879 – 1926) — державний, військовий та політичний діяч, журналіст, публіцист. Організатор українських збройних сил в 1917 р. Головний отаман військ УНР та Голова Директорії УНР. Неодноразово бував у Вінниці протягом 1918 – 1920 рр., у тому числі як в «тимчасовій столиці» УНР.

- Князя Данила (1941)
 Чкалова (1938)
 Слинька (1921)
 Ольгердівський пров. (1910)
 Торгівельний пров.
- 97. Пікуса Євгенія⁷⁹ (2016)**
 Папаніна (1944)
 Східна (1941)
 Папаніна (1938)
 Шумського (1921)
 Князя Несвицького (1910)
 Мала Вокзальна
- 98. Пластова⁸⁰ (2015)**
 Піонерська (1944)
 Львівська (1941)
 Піонерська (до 1938)
- 99. Пластовий пров. (2015)**
 Піонерський пров. (1944)
 Львівський пров. (1943)
 Нероновича пров. (1926)
 Кочубіївський пров. (до 1915)
- 100. Пластовий туп. (2015)**
 Піонерський туп. (1961)
- 101. Претвича Бернарда⁸¹ (2015)**
 Куйбишева (1944)
 Курило Олени (1943)
 Жмеринська (1941)
 Куйбишева (після 1938)

⁷⁹ Пікус Євген Михайлович (1979 – 2014) — військовий, підполковник Державної прикордонної служби України. Загинув у Красній Талівці на Луганщині в зоні проведення АТО під час бойового зіткнення з російською диверсійно-розвідувальною групою, яка порушила кордон. Нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). Народився і жив у Вінниці.

⁸⁰ На честь «Пласту» — національної скаутської організації України, заснованої восени 1911 р. Нині це найбільша та найстаріша українська скаутська організація, яка діє у багатьох країнах світу. Перші пластові товариства у Вінниці розпочали свою діяльність восени 1919 р.

⁸¹ Претвич Бернад (1500 – 1562[3]) — військовий та державний діяч Великого Князівства Литовського, один із засновників українського козацтва, теоретик козацької військової тактики. Протягом життя виграв понад 70 битв з татарами. Завдяки забезпеченій ним ефективній обороні розпочалася колонізація та розвиток міст Поділля. В 1540 р. врятував м. Вінницю від татарського набігу.

102. Претвича Бернарда пров. (2015)
 Куйбишева пров. (1944)
 Курило Олени пров. (1943)
 Жмеринський пров. (1941)
 Куйбишева пров. (після 1938)
 Велика Провіантська (1903; частково)
103. Привокзальна площа⁸² (2015)
 Героїв Сталінграда площа (1982)
 Привокзальна (1944)
 Вокзальна (1921)
104. Пулюя Івана⁸³ (2015)
 Павленка (1968)
 Котляревського
105. Пулюя Івана пров. (2015)
 Павленка пров. (1968)
 Котляревського
106. Пулюя Івана туп. (2015)
 Павленка туп. (1970)
107. Пулюя Івана 1-й проїзд (2015)
 Павленка 1-й проїзд (2009)
108. Пулюя Івана 2-й проїзд (2015)
 Павленка 2-й проїзд (2009)
109. Пулюя Івана 3-й проїзд (2015)
 Павленка 3-й проїзд (2009)
110. Олени Пчілки⁸⁴ (2015)
 Подвойського (1967)
 Садова (між 1938 та 1941).

82 Відновлена історична назва площі.

83 Пулюй Іван Павлович (1845 – 1918) — фізик, винахідник, філософ, педагог, перекладач, професор. Першим зробив знімок кісток руки із використанням променів, які згодом були запатентовані як «рентгенівські». Досліджував неонове світіння. Винахідник фосфоресцентної лампи. Разом з П.Кулішем та І.Нечужем-Левицьким переклав українською мовою Біблію.

84 Олена Пчілка (справж. Ольга Петрівна Косач, з роду Драгоманових, 1849 – 1930) — письменниця, перекладачка, етнограф, публіцистка, громадська діячка, членкореспондент Всеукраїнської академії наук; мати поетеси Лесі Українки, сестра професора Михайла Драгоманова. Життя і діяльність пов'язані з Поділлям з кінця XIX ст. У 1920 р. за антибільшовицькі виступи була заарештована, після звільнення переїхала до Мотилева-Подільського (до доньки), де перебувала до 1924 р.

111. **Олени Пчілки проїзд (2015)**
Подвойського проїзд (1977)
112. **Прятничанська⁸⁵ (2015)**
Боженка (1946) + Петрусенка пров. 2-й (1987)
113. **Свидницького Анатолія⁸⁵ (2015)**
Дундича (1944)
Богуславська (1943)
Дундича
114. **Сича Тараса⁸⁷ (2016)**
Стаханівська (1944)
19 липня 1941 року (1943; частково)
Робоча (1941)
Стаханівська (1938)
115. **Сича Тараса пров. (2016)**
Стаханівський 4-й пров. (1960)
116. **Сікорського Ігоря⁸⁸ (2015)**
Журавльова (1944)
Максимовича Максима (1943)
Житомирська (1941)
Енгельса 2-й пров.
Журавльова пров. (до 1938)
117. **Сірка Івана⁸⁹ (2015)**
Повстання броненосця «Потьомкін» (1944)
Сфіменко Ол. (1943)

85 Топонім відомий з XV ст. Село Прятничани увійшло у межі міста у 1938 р.

86 Свидницький Анатолій Патрикійович (1834 – 1871) — письменник, класик української літератури. Автор першого українського сімейного роману «Люборацькі» та етнографічних розвідок, зокрема, «Великдень у подоляні». Уродженець Вінницької області.

87 Сич Тарас Степанович (1966 – 2015) — громадський активіст, мандрівник, учасник подій на Майдані 2013 – 2014 рр., доброволець батальйону «Київська Русь». Будучи переконаним пацифістом, не брав до рук зброю та працював батальйонним кухарем. Загинув в зоні проведення АТО під мінометним вогнем 13 лютого 2015 р. в «Дебальцевському котлі».

88 Сікорський Ігор Іванович (1889 – 1972) — український та американський інженер-авіакоструктор, підприємець. Автор легендарного літака («Ілля Муромець»), на якому було встановлено світовий рекорд вантажопідйомності. Конструктор першого в США літака-амфібії. В 1940-х рр. його фірма стала провідним виробником вертолітної техніки за кордоном. У 1916 – 1917 рр. жив у Вінниці як інженер ескадри повітряних кораблів.

89 Сірко Іван (1605 [1610?] – 1680) — козацький ватажок, калницький полковник, легендарний кошовий отаман Запорозької Січі. Учасник Визвольної війни Б.Хмельницького та чисельних військових кампаній проти турків та татар. 1654 р. виступив проти підписання Переяславської угоди. У другій половині 1650-х рр. — Вінницький полковник. Поширеною серед науковців є думка, що місцем народження отамана є с. Мурафа Шаргородського району.

- Херсонська (1941)
Повстання броненосця «Потьомкін» (1937)
118. **Сірка Івана пров. (2015)**
Повстання броненосця «Потьомкін» пров. (1944)
Шашкевича М. пров. (1943)
Херсонський пров. (1941)
Повстання броненосця «Потьомкін» пров. (1937)
119. **Скоропадського Павла⁹⁰ (2015)**
Фадеева (1957)
120. **Скоропадського Павла пров. (2015)**
Фадеева пров. (1957)
121. **Соловійова Олександра⁹¹ (2015)**
Інтернаціональна (1944)
Національна (1943)
Князя Ростислава (1941)
Інтернаціональна (1921)
Князя Ростислава пров. (1910)
122. **Стрілецька⁹² (2015)**
Червоноармійська (1944)
Отамана Коновальця (1941)
Червоноармійська (1921)
Генерала Кречетникова (1910)
Північна алея (до 1892)
123. **Ступки Богдана⁹³ (2015)**
Морозова П. (1944)

90 Скоропадський Павло Петрович (1873 – 1945) — військовий, громадський та політичний діяч, Гетьман Української Держави (1918). Один із лідерів та ідеологів українського монархічного гетьманського руху. В листопаді-грудні 1917 р. підрозділи Українського (34-го стрілецького) корпусу під його орудою забезпечували законність влади УНР у Вінниці.

91 Соловійов Олександр Павлович (1919 – 1998) — вчитель, педагог, Учасник Другої світової війни. Після демобілізації працював військовим керівником, учителем історії у вінницьких школах №17 та №2, заступником директора — школі №4. У 1952 – 1986 рр. був директором школи №17. Під його керівництвом школа стала одним з лідерів освітянської справи у місті, а згодом завдяки його учням й у країні. Заслужений вчитель України. Проживав у «Будинку вчителів».

92 Стрілець — синонім слова «воják», «солдат». У традиційній українській військовій термінології — найнижче військове звання. За військовою термінологією, основна бойова одиниця підрозділу, призначена для виконання отриманого завдання. Топонім підкреслює «армійську» функцію вулиці, адже міський гарнізон Вінниці безперервно перебуває тут з 1870-х рр. Нині тут дислоковані військові частини Збройних Сил України.

93 Ступка Богдан Сильвестрович (1941 – 2012) — актор театру і кіно, лауреат Шевченківської премії, Герой України, Народний артист УРСР, Народний артист СРСР. Зіграв близько 100 ролей у кіно та понад 100 на театральній сцені. Неодноразово відвідував Вінницю з гастролями, брав участь у зйомках фільму «Архіреї» (1990) у нашому місті.

- Стадницька (1941)
 Морозова П. (між 1939 та 1941)
124. **Тимошенка Степана⁹⁴ (2015)**
 Якіра (1968)
 Комсомольська (1957)
125. **Тимошенка Степана пров. (2015)**
 Якіра пров. (1977)
126. **Трамвайна⁹⁵ (2015)**
 Революційна (1944)
 Герцоговінська (1941)
 Революційна (1921)
 Герцоговінська (між 1906 та 1910)
127. **Трамвайний 1-й пров. (2015)**
 Революційний 1-й пров. (1968)
 Революції пров. (1950)
128. **Трамвайний 2-й пров. (2015)**
 Революційний 2-й пров. (1968)
129. **Трамвайний проїзд (2015)**
 Революційний проїзд (1968)
130. **Турчановича Антона⁹⁶ (2015)**
 Тухачевського (1968)
 Українська (частково) + Терешкової (частково)
131. **Турчановича Антона 1-й пров. (2015)**
 Тухачевського 1-й пров. (1968)
 Пархоменка (частково)
132. **Турчановича Антона 2-й пров. (2015)**
 Тухачевського 2-й пров. (1968)
 Українська (частково)

94 Тимошенко Степан Прокопович (1878 – 1972) — всесвітньо відомий український, американський та німецький вчений у галузі механіки. Батько теоретичної механіки. Основоположник теорії міцності матеріалів, теорії пружності та коливань. Один із організаторів і перших академіків Української академії наук. Академік Академії наук СРСР, Польської, Французької, Американської, Італійської академії наук.

95 Перший громадський транспорт у Вінниці. Його історія розпочалася 28 жовтня 1913 р. Трамвай має статус одного з неофіційних символів міста. Також вулиця розташована поря з трамвайним депо КП «Вінницька транспортна компанія».

96 Турчанович Антон Федорович (1854 – 1943) — офіцер українського походження, полковник Російської імператорської армії. Вінницький повітовий військовий начальник (1913). Винахідник польової кухні: його проект, запатентований 1908 р., був визнаний найважливішим. Уродженець Вінницької області.

133. **Турчановича Антона 3-й пров. (2015)**
Тухачевського 3-й пров. (1968)
Пархоменка (частково)
134. **Хоменка Івана⁹⁷ (2016)**
Стаханівський 1-й пров. (1960)
Стаханівський (1952)
135. **Хоменка Івана 1-й пров. (2016)**
Стаханівський 2-й пров. (1960)
136. **Хоменка Івана 2-й пров. (2016)**
Стаханівський 3-й пров. (1960)
137. **Чумацька⁹⁸ (2015)**
Блюхера Ф. (1968)
Пархоменка (частково) + Набережна (частково)
+ Українська (частково)
138. **Чумацький 1-й пров. (2015)**
Блюхера 1-й пров. (1968)
Набережна
139. **Чумацький 2-й пров. (2015)**
Блюхера 2-й пров. (1968)
Коцюбинського (частково)
140. **Чумацький 3-й пров. (2015)**
Блюхера 3-й пров. (1968)
Набережна (частково)
141. **Чумацький 1-й проїзд (2015)**
Блюхера 1-й проїзд (1968)
Український 1-й пров.
142. **Чумацький 2-й проїзд (2015)**
Блюхера 2-й проїзд (1968)

97 Хоменко Іван Софронівич (1892 – 1981) — священник та чернець Української греко-католицької церкви, перекладач Біблії українською мовою згідно католицького канону (45 книг Старого Завіту і 27 книг Нового). Дитинство та юність провів у Вінниці, на Старому місті.

98 Чумакування — торговельно-визницький купецький промисел українців в степовій та лісостеповій зоні у XV — до середини XIX ст. Зникло з розвитком залізниці. Знайшло яскраве відображення в українській традиційній культурі.

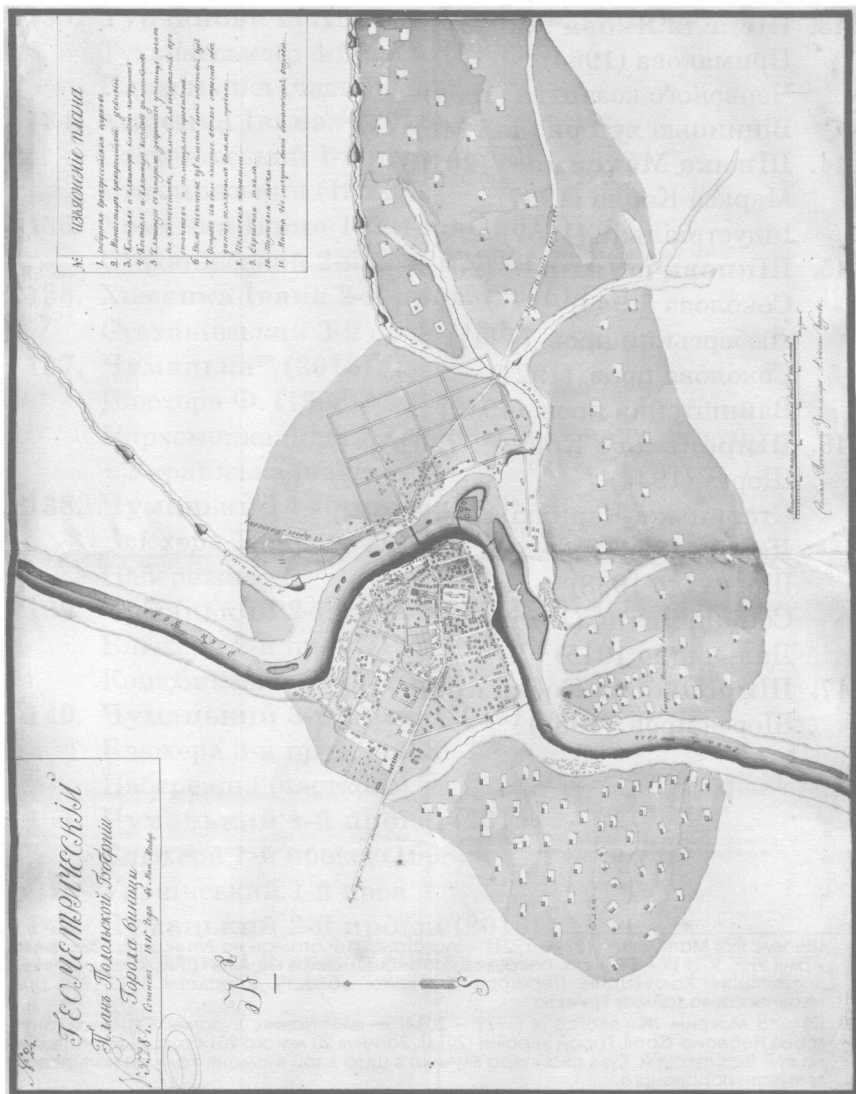
143. **Шепеля Якова⁹⁹ (2015)**
 Примакова (1964)
 Червоного козацтва (1964)
 Вінницькі хутори (до 1946)
144. **Шимка Максима¹⁰⁰ (2016)**
 Маркса Карла (1967)
 Індустріальна (1957)
145. **Шиповича Івана¹⁰¹ (2015)**
 Соколова (1943)
 Люберський пров. (1941)
 Соколова пров. (1921)
 Вайнштейна пров. (1910)
146. **Широцького Костя¹⁰² (2015)**
 Щорса (1944)
 Старицької-Черняхівської (1943)
 Дальня (1941)
 Щорса (до 1938)
 Соціалістична (1921)
 Дальня (до 1915)
147. **Широцького Костя пров. (2015)**
 Щорса пров. (1957)

99 Шепель Яків Матвійович (1894 – 1921) — повстанський отаман на Літинщині, полковник Армії УНР. У 1919 – 1921 рр. оперував проти більшовиків на Літинщині, Хмельниччині, Козятинщині, Калинівщині (територія Вінницької області). Упродовж 1919-1920 рр. неодноразово займав Вінницю

100 Шимко Максим Миколайович (1979 – 2014) — вінничанин, учасник Євромайдану, герой Небесної Сотні, Герой України (2014). Загинув 20 лютого 2014 р. під час обстрілів на вул. Інститутській. Куля снайпера влучила в шию в той момент, коли він намагався врятувати пораненого.

101 Шипович Іван Омелянович (1857 – 1936) — священик, дослідник історії Поділля, археолог, громадський діяч. Керівник археологічної комісії при Вінницькій міській управі, перший дослідник Сабарівського городища. Автор низки краєзнавчих праць і нарисів, серед яких — «Літопис Вінницького капуцинського монастиря». Жертва сталінських репресій.

102 Широцький Кость (Костянтин) Віталійович (1886 – 1919) — історик мистецтва, етнограф, фольклорист. Один з організаторів українського громадського життя у Санкт-Петербурзі. Професор Кам'янець-Подільського державного українського університету. Досліджував мистецтво, історію, побут, звичаї, фольклор України й Поділля ХІХ – початку ХХ ст. Уродженець Поділля.

План повітового міста Вінниці, 1811 р. Друкується вперше.

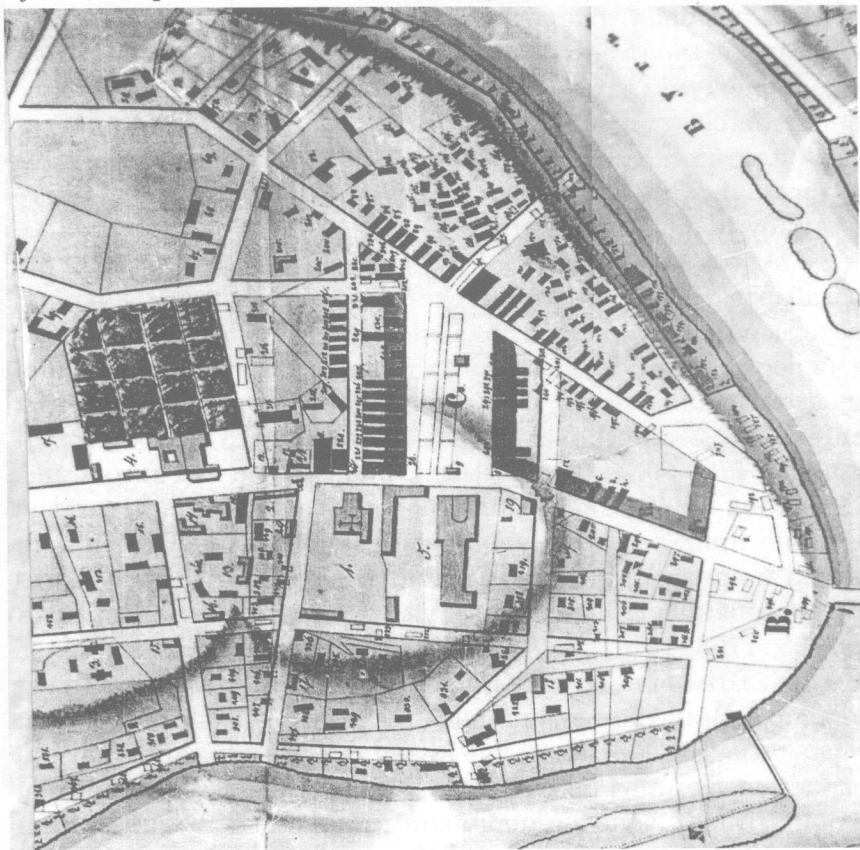
ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ, АБО З ПРАКТИКИ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ ТОПОНІМІВ ВІННИЦІ

Звертаючись сьогодні до історії топонімів Вінниці стикаєшся з кількома проблемами одночасно. На першій погляд, це брак джерел та трудомісткість роботи з ними і загальне враження бідності історії міської топоніміки у хронологічній відстані. Якщо бурхливі події ХХ ст. яскраво проявилися у міській топоніміці, то попередні століття знайшли блякле відображення в ній. Проблема не лише у прозаїчності повітового статусу міста у ХІХ ст., а і його надто бурхливої попередньої історії.

Місто, яке отримало магдебурзьке право у 1640 р., незабаром втратило незалежне міське самоврядування, перетворилося у приватну власність, де господар, не проживаючи постійно у місті, не переймався питанням упорядкування міського ландшафту. Лише після тривалої боротьби між вінницьким старостою та городянами, що загострилася у 1780 – 1790 рр., місто перемогло і повернуло собі автономію. 11 жовтня 1790 р. польський король Станіслав-Август надав Вінниці привілей, яким було визначено статус міста та його міські й приватні землі¹⁰³. Сьогодні нам відомі кілька схематичних планів міста, складених уже російськими чиновниками у 1795, 1798, 1811, 1837 рр., де, на жаль, не зазначено назв вулиць. Втім відомо, що більшість з них не мала унормованих назв. Винятком були кілька головних — Поштова, Довга, Монастирська. Тривалий час вулична структура міста розвивалася спонтанно і практично не залежала від зусиль міської влади. Лише згідно з генеральним планом міста, затвердженим у 1839 р., почалось прокладання вулиць в центральній

¹⁰³ Державний архів Вінницької області (далі — ДАВіО), ф. Д-262, оп. 1, спр. 7, арк. 63.

частині Нового міста, що знаходилося на правому березі ріки. Вони планувалися по «живому», часто без урахування історичної забудови¹⁰⁴. Саме так з'явилися лінії сучасних вул. кн. Кориатовичів, Монастирської, Пушкіна, Соловйова, Оводова (нижньої частини). Посилена централізаторська діяльність російської влади за царювання Миколи I позначилася й на уніфікації зовнішнього вигляду та назв вулиць. Купецькими, Дворянськими, Миколаївськими, Петропавлівськими вулицями ряснів міський ландшафт всієї Російської імперії.

План повітового міста Вінниці. Центральна частина. 1837 р.

¹⁰⁴ Коли у 1910 р. віднайшовся план Вінниці кінця XVIII ст., стало зрозумілим, що кількох тодішніх вулиць у сучасному місті уже не існує, значна їхня частина змінила свій топонімічний напрямок та абрис.

У Вінниці лише на Старому місті, що вже вважалося тоді передмістям, вдалося зберегти історичні назви, обумовлені його давнім історико-культурним розвитком. Дуже складно сьогодні локалізувати ці вулиці, попри те, що в архівних документах останньої чверті XIX ст. вони зустрічаються. Складність полягає в тому, що це здебільшого схематичні плани (експлікації) земельних ділянок, де підписані назви вулиць. Тільки загальне зіставлення цих численних планів дає можливість уявити співвідношення цих вулиць одна з одною, з дуже приблизним схематичним напрямком. Не маючи цілісного плану тодішнього Старого міста, можна скласти лише загальний порядок та напрямок вулиць. Тодішня, як й сучасна схема староміських вулиць дуже примхлива і плутана, тому на неї складно накласти ту схему, яка формується на основі архівних пошуків. Отже, наприкінці XIX ст. Дубовецьку слобідку із заходу на схід перетинали (починаємо з північної вулиці і далі на південь): Велика Провіантська, Довга, Ярмаркова, шлях на Малі Хутори, Георгієвська, Жмеринська, Лагерна, Південна алея (традиційно алеї встановлювали міську межу). З них на близьке Старе місто однозначно виходили Довга, Ярмаркова, Георгієвська, інші простежити не вдалося. Дубовецьку слобідку з півночі на південь перетинали Покровська, Очаківська, Житомирська вул., які відповідно локалізуються сьогодні як вул. Данила Нечая, Дубовецький пров. (є частиною старої вул.), Богдана Хмельницького. На близькому Старому місті від річки на південь ішли такі вулиці (у напрямку із заходу на схід): Велика Петропавлівська (ліворуч від церкви св. Миколая), Забузька (праворуч від церкви св. Миколая), Прогонна, Велика Павловська, Висока, Мельнична. Вул. Мельничну можна чітко локалізувати, прив'язавши її до млинів, що були на річці навпроти Палієва яра.

Подальший розвиток міста потребував впорядкування його території, зокрема заради зручної орієнтації. Новим поштовхом до цього стала поява залізниці. У 1874 р. Подільським

губернським правлінням був затверджений новий перспективний план розвитку Вінниці, який поновили у 1881/82 рр. Цим планом було позначено вулиці та квартали, які мали виникнути у новому мікрорайоні Замостя у напрямку до залізниці. Тоді було визначено, в яких кварталах міста має розвиватися кам'яне будівництво, а де дозволяється дерев'яне¹⁰⁵. План 1874 р. охопив також близьке Старе місто¹⁰⁶, а план 1881/1882 рр. — Вінницькі Хутори¹⁰⁷, але щодо згаданих мікрорайонів назви вулиць не позначалися. У 1884 р., за деякими джерелами — 1885, склали окремий план для Замостя¹⁰⁸.

Міська реформа 1870-х рр. прийшла у Вінницю лише 5 лютого 1880 р. із запровадженням Городового положення 1870 р. Безумовно, це сприяло поживленню цілеспрямованих дій міської влади та населення з благоустрою міста, зокрема його плануванню. За архівними документами, складається враження, що порівняно масштабні дії у цьому напрямку розпочалися у 1890-х рр. Особлива увага приділялася розвитку нового мікрорайону «Замостя». На засіданнях міської управи гласні неодноразово піднімали ці питання. Так, 1892 р. вони обговорювали планування Північної алеї (тепер вул. В. Чорновола та Стрілецька) та Вокзальної вулиці (тепер вул. академіка Янгеля), 1906 р. — перспективний напрям розвитку Великої Дворянської (тепер вул. Довженка), Великої Миколаївської (Замостянська вул.), Великої Купецької (тепер вул. Тімірязева) вулиць¹⁰⁹. Того ж року гласні розглядали проект нового мікрорайону «Слов'янська сторона» (тепер «Слов'янка»), згодом планування вулиць на Старому місті, зокрема між сучасними вул. Маяковського та Нагорною, що здійснилося лише після Другої світової війни.

Паралельно впорядковувалася вулична мережа, в першу чергу, прокладання вулиць та їхній благоустрій.

105 ДАВіО, ф. Д-262, оп. 1, спр. 13, арк. 24.

106 Там само, арк. 7.

107 Навіть на карті 1915 р., у списку міських вулиць 1919 р. на Вінницьких Хуторах згадано лише вул. Славету (тепер вул. Бучми).

108 ДАВіО, ф. Д-262, оп. 1, спр. 9, арк. 88-91.

109 Там само, спр. 17, арк. 92-93.

Для відведення землі практикувався її викуп або компенсація. Відомою історією є викуп великої ділянки землі у 6 га в центрі міста у спадкоємців лікаря Лазовського¹¹⁰. Завдяки цьому вдалося провести сучасні вул. Архітектора Артинова та Театральну від вул. Соборної до вул. Льва Толстого. У 1892 р. майбутньому міському голові М.В. Оводову міська управа запропонувала передати землю для прокладання сучасних вул. Чорновола та академіка Янгеля від Київської і до річки Південний Буг в обмін на інші ділянки міської землі¹¹¹.

Органи міського самоврядування та міський землемір продовжували користуватися докладним планом міста 1856 р., де було позначено всі міські та приватні землі з їхніми власниками. Наприкінці ХІХ ст. накопичилися численні помилки у розмежуванні ділянок, тому місто поглинуло у численні судові позови. Постановою Міської Думи від 21 червня 1892 р. мав бути складений новий план міста з перспективними вулицями¹¹². Завдяки цьому плану ми маємо загальне уявлення про вуличну мережу міста та його назви.

Власні назви мали вулиці у Вінниці та її передмісті Старе місто. Решта передмість користувалися назвами кутків. Вважається, що на початок ХХ ст. у місті (без передмість) вже було 44 вулиці, 11 провулків та 6 площ з назвами¹¹³.

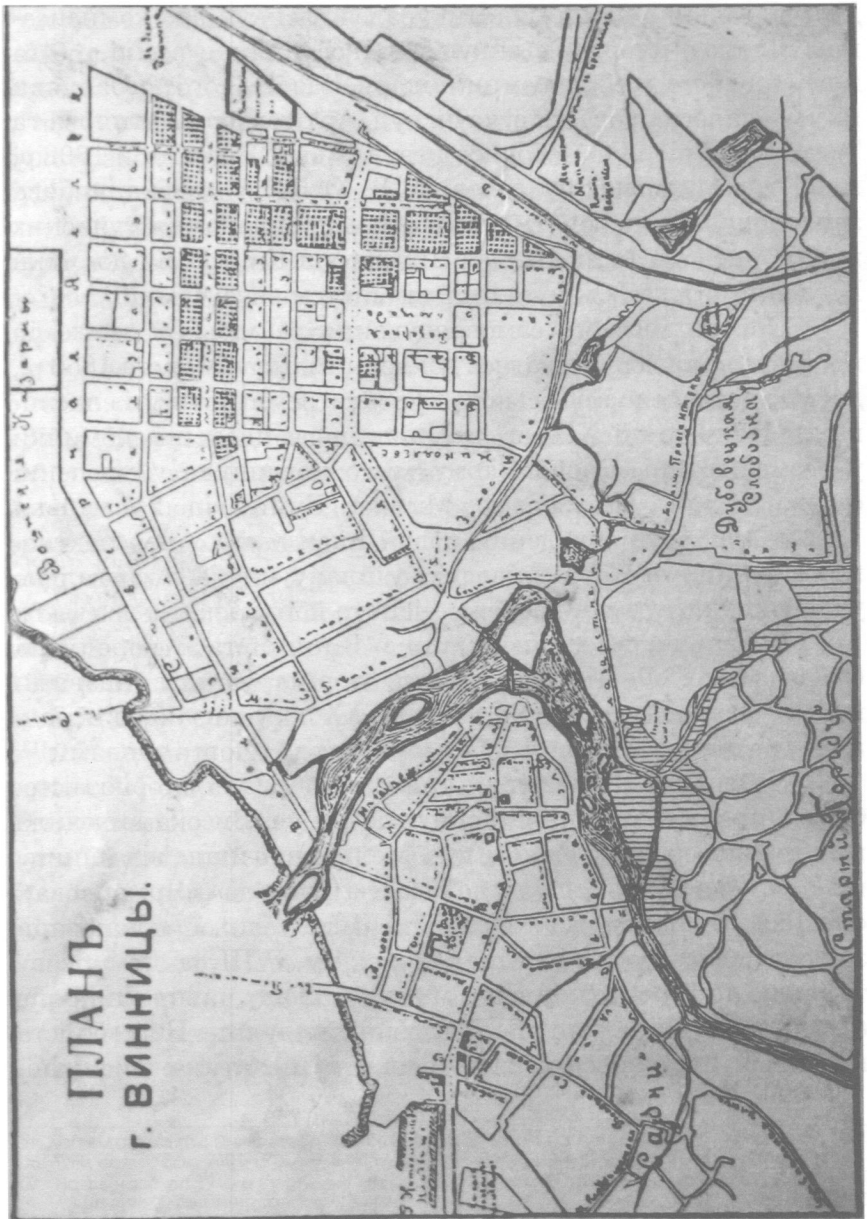
Назви ХІХ ст. ще певним чином відбивали історію містобудування, особливо на Старому місті. Вул. Висока виходила на високий берег над річкою, вул. Мельнична йшла від млинів, що стояли на річці. З огляду на назви «Прогонна», «Ярмаркова», «Велика Провіантська» колись в місці їхньої локалізації здійснювалась жвава торгівля, допоки у ХVІІІ ст. ярмаркову торгівлю не перенесли у Нове місто на площу навпроти Мурів (тепер район кінотеатру «Росія»). У назвах вулиць Нового міста відбилася миколаївська містобудівнича практика уніфікації

¹¹⁰ Лазовський, Я. Фрагменти спогадів про Вінницю / Я. Лазовський ; переклад з пол. та примітки В. Колесник // Вінниц. край. — 2006. — № 2. — С. 91-106.

¹¹¹ ДАВіО, ф. А-262, оп. 1, спр. 17, арк. 92-93.

¹¹² Там само, спр. 7, арк. 34.

¹¹³ Путеводитель и справочник по г.Виннице с календарем на 1911 г. / изд. В. Райхера, І. Пойлишера. — Вінниця, 1911. — С. 62-63.

План міста Вінниці. Кінець 1890-х рр.

назв (Велика та Мала Дворянська, Велика та Мала Купецька), прив'язки до місцевих топонімічних (вул. Малокладбищенська, Великокладбищенська, Скельна), географічних (Брацлавська, Замостянська, Стрижавська, Вороновицька, Літинська вул.), архітектурних (Вознесенська, Театральна вул.) об'єктів та професійних (Пекарська, Торгова вул.) ознак. Ювілеєманія, яка охопила Російську імперію з кінця XIX ст., провокувала відзначити ювілей видатної постаті або події за допомогою перейменування топонімів. Так, після святкування 100-річного ювілею від дня народження О.С. Пушкіна Етапний пров. був перейменований у Пушкінську вул. (До речі, одна з небагатьох вулиць міста, яка зберігає свою назву вже понад століття).

Широкомасштабне втручання у вуличну топоніміку міста відбулося 1910 р. Пропозиції готувала спеціальна комісія, до складу п'якої входили голова Вінницької археологічної комісії, краєзнавець о. Й. Шипович, священник Кирило-Мефодіївської церкви при Вінницькому реальному училищі, П.О. Адрианов, вчений-латиніст, колишній заступник попечителя Київського навчального округу, на пенсії — директор міської чоловічої гімназії, М.В. Оводов, міський голова, та А.В. Благовещенський, секретар міської управи. Внаслідок обговорень міською управою було затверджено найменування та перейменування 69 топонімів. В основу нової топоніміки був покладений історичний підхід, в якому події місцевої історії розглядалися у контексті імперської історіографії. Типовими формулами обґрунтування стали фрази, на кшталт «В пам'ять Олега, який силою та переговорами прилучив населення теперішнього Поділля до Київської Русі» (про князь-Олеговський провулок, тепер вул. Симона Петлюри). Цей же імперський контекст позначився й на найменуванні мікрорайону «Слов'янська сторона» та його вулиць (Сербська, Польська, Болгарська, Герцоговінська, Чеська тощо). Водночас у місті розуміли необхідність формування місцевого патріотизму, що також фіксувала нова топонімічна система. Так, 1911 р. для відзначення заслуг перед містом колишнього подільського цивільного генерал-губернатора О.О. Ейлера було названо

вул. Хлібну його ім'ям. Відзначалися у топоніміці й місцеві благодійники, зокрема Ц.Л. Вайнштейн, вінницький купець, який пожертвував 40 тис. руб. на будівництво приміщення реального училища (1888), П.С. Раллі, подільський землевласник. Відзначали видатних земляків, які мали особливі заслуги перед країною (М.І. Пирогов) та містом (Л.І. Малиновський).

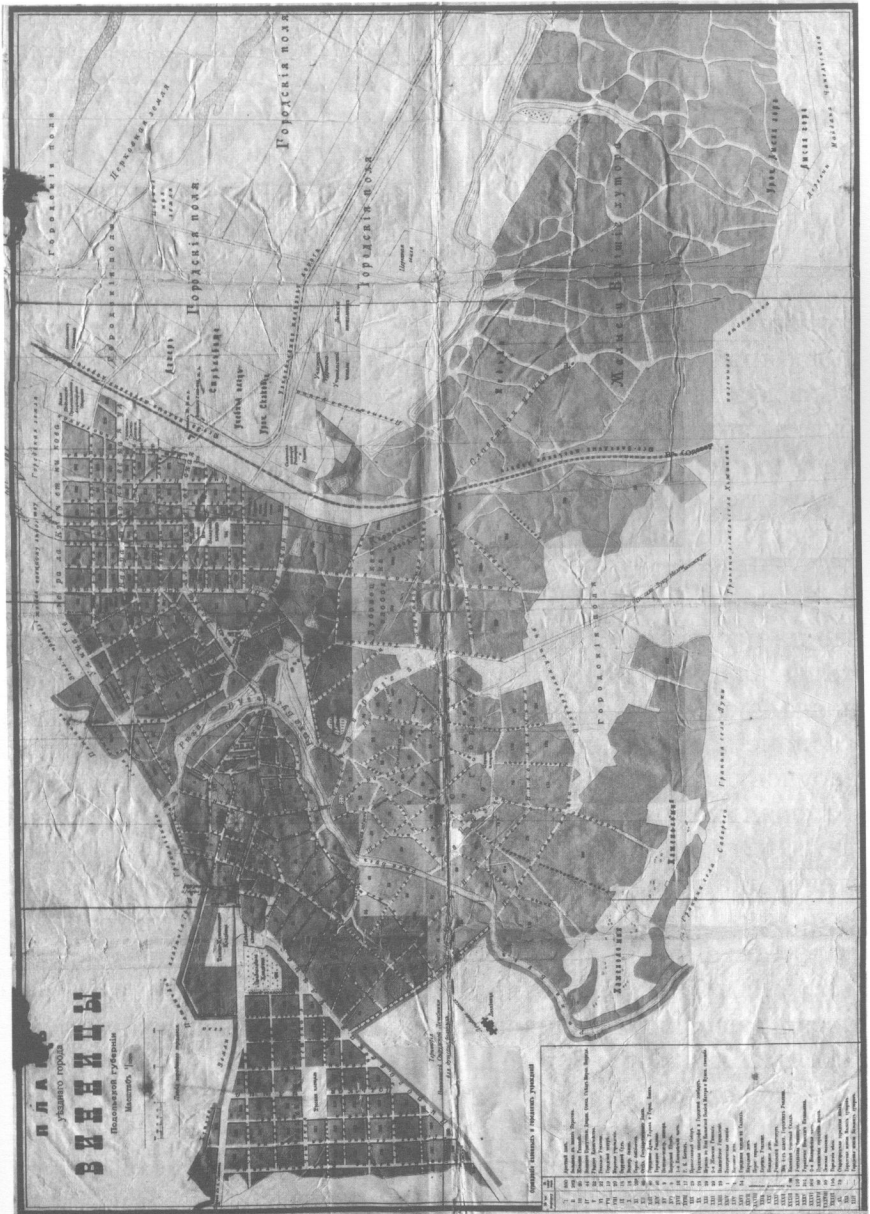
І попри це, деякі сучасники вважали, що місцеві урбоніми «нічого спільного не мають з історією міста і тому викликають в голові приїжджого історичну плутанину і водночас стирають місцеве історичне обличчя міста», а врешті-решт «місто втрачає завдяки цьому свою історичну перспективу»¹¹⁴. Вінничани тривалий час, іноді даремно, звалили до нових назв, що й зумовило появу брошури «Перечень переименованных улиц г. Винницы с объяснением комитета Винницкой археологической комиссии» (Вінниця, 1911). Її упорядники зауважували: «Вулиці м. Вінниці вже давно перейменовано... Досі можна зустріти багатьох мешканців, які не мають уявлення про назви навіть головних міських вулиць»¹¹⁵. І їх можна зрозуміти, адже навіть 1915 р. все ще обговорювалося питання про необхідність табличок з назвою вулиці на кожному будинку. До того назви вулиць позначалися лише у 1-й частині міста (тепер правобережна частина міста) і лише на перехрестях вулиць та провулків, а решта міської території не мала такої системи орієнтації¹¹⁶. Відповідно, місцеве населення не могло швидко звикнути до нових назв. Навіть юристи, котрі мали б дотримуватися офіційних топонімів, у списку адрес працівників Вінницького окружного суду 1913 р. вказували назви вулиць на власний смак: «колишня Пирогівська» замість «Владислава IV», «колишня Мало-Дворянська» замість «Петра Могили», «Стрижавська» замість «Київська», «на Слов'янській стороні»¹¹⁷. І сама міська управа продовжувала послуговуватися старими назвами. Архівні справи з дозволами на будівництво та перепланування житла рясніють старими назвами вулиць

114 Проезжий. Пятнадцать часов в Виннице // Свободный голос. — 1917. — 29 марта.

115 Перечень переименованных улиц г. Винницы с объяснением комитета Винницкой археологической комиссии / сост. И. Шипович. — Винница, 1911. — 8 с.

116 Хроника // Юго-Западный край. — 1915. — 14 апр.

117 ДАВіО, ф. Д-29, оп. 1, спр. 85, арк. 91.

План повітового міста Вінниці. 1915 р.

або уточненнями старих назв. В активне використання увійшли нові назви лише центральної частини міста. Хоча і через десять років, у радянський час, згідно з «Списком установ, що знаходяться у Вінниці» губнаросвіта знаходилася на вул. 9 січня, а музей — на вул. 19 Лютого, хоча ці будинки розміщено майже поряд по сучасній вул. Архітектора Артинова. Також одночасно використовували радянську назву вул. Першотравнева і дореволюційну — Романівська¹¹⁸. Навіть щорічники «Радянська Україна у ... році» у 1930-х рр. продовжували фіксувати паралельне співіснування старих і нових назв одних і тих самих вулиць: проспект Коцюбинського і вул. Раковського, вул. Глеба Успенського і Спаська. Іноді несприйняття спільнотою деяких перейменувань було настільки сталим, що вул. Хлібну, яку перейменовували 1911 р. у вул. Ейлера, 1921 р. — вул. Карла Лібкнехта, 1941 р. — гетьмана Полуботка, місцеве населення навіть наприкінці 1980-х рр. продовжувало згадувати під старою назвою.

Ще одну проблему міста складала відсутність загальноживаної нумерації будинків. Хоча її пробували запровадити ще на початку 1910-х рр., але звичною залишалася орієнтація за власниками будинків. Навіть офіційна адреса установ часто подавалася у формулюванні «навпроти будинку казначейства», «будинок Олтаржевського» тощо. Найбільшу забудову мали, а, ймовірно, і найдовшими вулицями міста напередодні революції були Миколаївський проспект (№1-102) (тепер вул. Соборна), Романівська вул. (№1-106) (тепер Магістратська), вул. Петра Могили (№1-165) (тепер вул. кн. Коріатовичів), і навпаки, найкоротшою була вул. Михайла Кропивницького (№1-9)¹¹⁹. Лише за доби Української революції, коли у місті неодноразово змінювалася влада, з якою приходили нові війська і хвилі мігрантів, орієнтація за нумерацією затвердилась.

Революційні події 1917 р. не відразу викликали зміни в міській топоніміці. Лише 8 серпня 1918 р. було прийнято рішення про перейменування вул. Романівської (тепер

¹¹⁸ Там само, ф. Р-925, оп. 1, спр. 121(а), арк. 14-15.

¹¹⁹ Там само, ф. Р-230, оп. 3, спр. 65, арк. 33-36.

вул. Магістратська) у Плеханівську¹²⁰, хоча вже наступного року за радянської влади її перейменували у вул. Троцького.

За списком 1919 р. у Вінниці нараховувалося 71 вулиця та 18 провулків, а через три роки — 102 вулиці та 25 провулків (включаючи передмістя Старе місто)¹²¹.

Радянська влада принесла іншу ідеологію, яка мала відобразитися і в топоніміці. Термінологія більшовицької риторики, імена державних, партійних і радянських діячів, революціонерів і червоноармійців мали відбитися на мапі міста. Вже у березні 1921 р. це питання обговорювалося на засіданні губревкому¹²², але лише у грудні прийняли рішення про перейменування вулиць. Усього перейменовано було 109 топонімів, тобто 85,8% міської топонімічної системи. Упродовж наступних двадцяти років відповідно до пропагандистських цілей Комуністичної партії та уряду вулиці продовжували перейменовувати по другому, а то й третьому колу. Особливо яскраво це проявилось у 1930-х рр., коли формувався образ нового радянського героя — сучасника. Імена живих людей (Ширшова, Папаніна, Осипенко, Чкалова) увічнювалися у назвах вулиць. Паралельно з цим зникали імена «ворогів народу» — Троцького, Раковського, Чубаря тощо.

Зростання міської вуличної мережі відновилося лише наприкінці 1920-х рр. з дозволом на індивідуальну забудову, яка здійснювалася здебільшого по Немирівському шосе, Дубовецькій слободці, Тиврівському шосе (тепер вул. Данили Нечая) та Слов'янці¹²³. У 1930-х рр. міська топоніміка урізноманітнювалася не тільки за рахунок нових вулиць, а й приєднання передмість. 1934 р. Старе місто увійшло до складу міських територій¹²⁴, зберігаючи існуючу топонімічну систему. А от коли 1938 р. до Вінниці було приєднано П'ятничани, то постало питання про найменування вулиць,

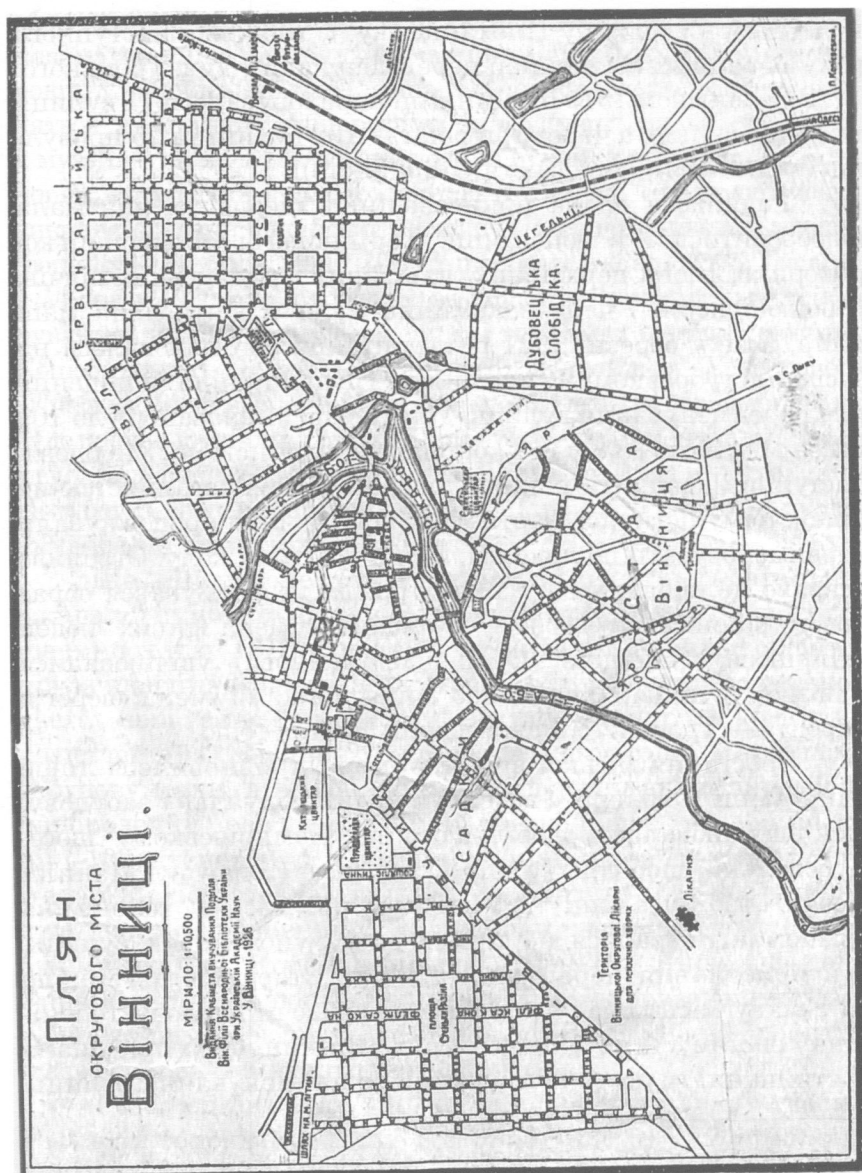
¹²⁰ Там само, ф. Р-262, оп. 1, спр. 29, арк. 187.

¹²¹ Там само, ф. Р-230, оп. 3, спр. 65, арк. 33-36.

¹²² Там само, ф. Р-2625, оп. 3, спр. 2, арк. 46.

¹²³ Черленіовський, Л.А. Про індивідуальне будівництво / Л.А. Черленіовський // Більшов. правда. — 1938. — 4 трав.

¹²⁴ Старе місто було приєднано до Вінницького повіту у 1921 р. (ДАВіО, ф. Р-2625, оп. 3, спр. 2, арк. 46).

План окружного міста Вінниці. 1926 р. Автор П. Копієвський.

які отримали здебільшого меморіальні імена письменників і вчених (вул. Мічуріна, Лермонтова, Руданського тощо)¹²⁵.

Вересневий список вулиць 1941 р. містив вже 255 топонімів¹²⁶. Нацистська окупація принесла численні зміни у життя міста, одним з проявів якого стала нова топоніміка, логіка якої іноді викликає щире здивування. Загравання з місцевою інтелігенцією призвело до появи вул. академіка Заболотного, президента радянської Всеукраїнської Академії Наук (тепер вул. К. Стеценка), Миколи Скрипника, радянського наркома освіти (тепер вул. Батозька), Сергія Єфремова, історика, радянського академіка (тепер вул. Боржковського), Миколи Оводова, дореволюційного міського голови (тепер провулок без назви, навпроти автосалону «Владимир»). Треба відзначити, що у цьому перейменуванні проявилися не лише проукраїнські, а й, певним чином, пронимецькі настрої. Хоча вулицям «Слов'янки», як і багатьом іншим, повернули дореволюційні назви, але колишню Чеську вул. перейменували у Словацьку вул. (тепер вул. Амосова), Сербську вул. — у Хорватську (тепер вул. Дмитра Майбороди). Німецька карта міста 1943 р. свідчить, що перейменування тривали, але продовжувалися в українофільському ключі. Випадків власно німецьких найменувань було обмаль — лише 2 (вул. Оводова — Gebirgsjägerstraße=Гірських егерів та Театральна — Deutsch Straße)¹²⁷.

Із відновленням радянської влади 1944 р. повернулися старі довоєнні назви топонімів. Потреба відбудови та подальшого розвитку житлового господарства зумовлювали розширення міських меж. Міська влада, підтримуючи індивідуальних забудовників, почала надавати довготермінові кредити та виділяти земельні ділянки. Так, за 1946 р. під індивідуальне будівництво відвели понад 400 ділянок¹²⁸. Частину вулиць (тодішні вул. Жукова (тепер генерала Дерев'янка), Конєва (тепер

125 Вінниця : іст. нарис / за ред. А.М. Подолинного. — Вінниця, 2007. — С. 180.

126 ДАВіО, ф. Р-1312с, оп.1с, спр. 1355, 23 арк.

127 Серед краєзнавців міста ходить копія рукописної німецької карти ще з одним варіантом перейменувань, проте в архівних документах міської управи періоду окупації рішень про ще одне перейменування не виявлено.

128 ДАВіО, ф. Р-151, оп. 9, спр. 105, арк. 29.

Олексія Береста), Толбухіна,) було утворено за планом розвитку території міста, а деякі (вул. Салтикова-Щедрина, продовження Лесі Українки) конструйовано на місці, серед вже наявної забудови, садів, промислових об'єктів. Бажання мати житло значно випереджало адміністративні зусилля міськвиконкому з впорядкування топоніміки міста. Нарешті у березні 1950 р. на засіданні міськвиконкому поставили питання про тижневий термін для завершення роботи з найменування вулиць в мікрорайонах, що традиційно їх не мали — залізничному селищі, хуторі Шевченка, а також нових забудованих вулиць¹²⁹. Останні навіть у списках виборців значилися як вулиці без назви, хоча будинки вже мали нумерацію.

Імовірно, через такий поспіх назви 4 нових вулиць (Панфіловців, Урицького, Жданова та Гризодубової) та 10 нових провулків (Молодогвардійців, Ватутіна, Заболотного, 21 грудня, Качалова, Попова, З. Космодем'янської, Урицького, Кошового та Александрова)¹³⁰, розташованих в районі нової забудови між вул. Маяковського та Нагорною на Старому місті, через два роки було змінено. Міськвиконком затвердив вул. Ушакова, Ломоносова, Шостаковича, Юрія Смирнова, П'ятницького, Нестерова та провулки Ушакова, Новий, Український, Донський, Юрія Смирнова, Макаренка, Нестерова, Ломоносова¹³¹, більшість яких збереглася і досі.

Бурхливий розвиток Вінниці, що розпочався у 1950-х рр., змусив міськвиконком розглядати, наприклад, у 1957 р. 64 топоніма. Уже наступного року вулична мережа міста складалася з 358 об'єктів. Активна забудова, особлива індивідуальна, 1957 р. зумовила чергове впорядкування нумерації будинків¹³².

У 1959 – 1965 рр. у місті формувалося кілька нових житлових масивів: Свердловський масив, Вишенька, район залізобетонних конструкцій тощо. У міську межу включалися нові передмістя Тяжилів (1950), Сабарів (1967), Пирогово

129 Там само, спр. 317, арк. 83.

130 Там само, спр. 312, арк. 75.

131 Там само, спр. 494, арк. 297.

132 Там само, спр. 781, арк. 82.

(1972). Через дублювання назв вулиць топонімічна міська мережа потребувала уніфікації. Так, у травні 1968 р. 52 вулиці та провулки колишніх сіл Тяжилів, Сабарів та Вінницькі Хутори було перейменовано вінницьким виконкомом.

Щеоднієюпоширеноюпричиноюперейменуваннявулиць була потреба відзначення ювілейних дат. У 1954 р. на відзнаку 300-річчя возз'єднання України з Росією перейменовали Літинське шосе у Хмельницьке, вул. П'ятничанську — Івана Богуна, Тиврівську — Данила Нечая, Заводську — Богдана Хмельницького¹³³. Ювілейні десятиріччя Перемоги також відбилися на вуличній мережі міста. Бажання увіковічнити місцевих героїв (І. Бевза, Л. Ратушно́ї, В. Семенця, Г. Мороза, Ю. Курія та ін.) сприяли появи їх імен на карті. Іноді складалася парадоксальна ситуація, коли упродовж одного 1964 р. двом вулицям було надано ім'я Василя Порика: спочатку у липні вул. Привокзальній¹³⁴, а потім у листопаді — новоствореній¹³⁵. Цього ж року вул. Вінницькі хутори у квітні перейменовали у вул. Червоного козацтва¹³⁶, а у червні — В. Примакова¹³⁷.

Зміни у внутрішній політиці радянської держави теж позначалися на міській топоніміці. Коли 1957 р. маршал Жуков попав у немилість, тоді вулицю та провулок його імені було перейменовано на честь П. Гулака-Артемовського, а 1975 р. до 30-річчя Перемоги ім'я маршала було відновлено.

Тривалий час існувала практика перейменування лише вулиць, коли провулки залишалися зі старою назвою (наприклад, пров. Індустріальні, хоча вул. Індустріальна у 1967 р. перейменовали на вул. Карла Маркса; вул. Червона з 1959 р. була вул. Медведєва, а пров. Червоний так і залишався). З 1980-х рр. при наявності при перейменованих вулицях провулків, тупиків та проїздів вони також змінюють назву відповідно до нової назви.

133 Там само, спр. 604, арк. 30.

134 Там само, спр. 1620, арк. 272.

135 Там само, спр. 1641, арк. 167.

136 Там само, спр. 1544, арк. 46.

137 Там само, спр. 1610, арк. 235.

Одночасно практикували, навіть в офіційних документах, паралельне використання назв: вул. Галицька і Данили Галицького, Каховська і Каховського, Запорізька і Запорожця.

На початок 1988 р. у Вінниці існувало 455 вулиць, 271 провулок, 19 тупиків, 29 проїздів, 3 узвози (Бузький, Вишневий, Крутий), 4 шосе (Барське, Немирівське, Хмельницьке, Сабарівське), 12 площ (Леніна, Жовтнева, Перемоги, Гагаріна, Музейна, Визволення, П. Запорожця, Шкільна, 8 Березня, Героїв Сталінграда, 60-річчя СРСР, Радянська), 2 бульвари (Мамина-Сибиряка, Марко Вовчок). Всього 795 топонімів¹³⁸.

Перебудова у СРСР, отримання Україною незалежності, розширення міських територій за рахунок приєднання передмість зумовлювали чергові хвилі перейменувань та найменувань топонімів, їхньої уніфікації (у 2005 р. до 669 топонімів¹³⁹). Нове 2011 р. впорядкування вінницької топонімічної системи для державних реєстрів зафіксувало 812 урбонімів¹⁴⁰. За рахунок подальшого зростання міських меж на 24 червня 2016 р. у Вінниці нараховується 946 топонімів.

У сьогоднішній Вінниці чимало говорять про перейменування вулиць, здебільшого через ідеологічні мотиви. Вивчаючи зібраний матеріал поволі звертаєш увагу, що будь-яка влада намагалася у власних цілях використовувати можливість впливу на топонімічний ландшафт міста. Результатом такого активного втручання стало те, що жодна з вінницьких вулиць, крім вул. Нагорної та Липовецької, що мають понад столітню історію, не зберегла своєї первинної назви. Так втрачається відчуття тяглості міської традиції, яка має сприяти формуванню локальної ідентичності населення. Назви, пов'язані з місцевими подіями, місцевими героями, мають допомагати самовизначенню вінничан, окресленню їхньої індивідуальності як спільноти, врешті-решт зростанню поваги та любові до рідного міста.

138 Колесник, О. Вінниця в назвах / О.Колесник // Резонанс. — 1990. — 17 лют. — С. 4.

139 Каталог вулиць, проспектів, бульварів, провулків, площ м. Вінниці // Вінниц. газ. — 2005. — 9 черв.

140 Про затвердження назв вулиць, проспектів, бульварів, провулків, площ м. Вінниці : рішення Вінницької міської ради №167 від 1 берез. 2011 р. // Вінниц. газ. — 2011. — 22 берез.

ЗМІСТ

Від автора	3
З історії декомунізації публічного міського простору Вінниці.....	5
«Декомунізація» топонімів Вінниці 1989 – 1996 рр.	18
«Декомунізація» топонімів Вінниці 2015 – 2016 рр.	23
Замість післямови, або з практики перейменувань топонімів Вінниці	47

Бібліотека Вінницького історичного товариства

Кароєва Тетяна

Вулиці Вінниці: з історії декомунізації
Довідник

Відповідальність за зміст публікації лежить на ініціаторах проекту

Комп'ютерна верстка – Максим Кушка
Дизайн обкладинки – Андрій Янченко

Для обкладинки використано план Вінниці 1926 р

Видавець: ТОВ "Віндрук", 21020, м. Вінниця, вул. Арабея, 3.
Свідоцтво: серія ДК № 4548 від 21.05.2013 р.
Підписано до друку 15.12.16 р.
Гарнітура Century Schoolbook
Формат 60x84/16.
Папір офсетний 80 гр/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 2,5.
Віддруковано ТОВ "Віндрук", зам. № 15-12, наклад 420 прим.

